

ΚΕΔΙΣΑ ΚΕΔΙΣΑ

**ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES**

**Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας,
το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα
για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια**

Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Γεώργιος Κουκάκης

Ερευνητική Εργασία νο. 101

ΚΕΔΙΣΑ ΚΕΔΙΣΑ

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΕΔΙΣΑ

Δρ. Ανδρέας Γ. Μπανούτσος	Πρόεδρος
Δρ. Παναγιώτης Σφαέλος	Αντιπρόεδρος & Δ/της Ερευνών
Βασίλης Παπαγεωργίου	Γενικός Γραμματέας
Αργέττα Μαλιχουτσάκη	Οικονομική Διαχειρίστρια
Ευάγγελος Διπλάρας	Μέλος
Αναστασία Τσιμπίδη	Μέλος

© 2023 Center for International Strategic Analyses (KEDISA, All Rights Reserved)

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without permission of the publisher

ΚΕΔΙΣΑ **ΚΕΔΙΣΑ**

**ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
CENTER FOR INTERNATIONAL STRATEGIC ANALYSES**

**Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας,
το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα
για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια**

Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Γεώργιος Κουκάκης

Απόφοιτος Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης στη
«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»
του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου

18 Οκτωβρίου 2023

ΔΗΛΩΣΗ ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η γνώμη που διατυπώνεται σε αυτό το κείμενο εκφράζει τις προσωπικές απόψεις του συγγραφέα και σε καμία περίπτωση δεν αντικατοπτρίζει την επίσημη θέση της Ελληνικής Κυβέρνησης ή του Ελληνικού Στρατού.

18 Οκτωβρίου 2023

Georgios Koukakis

Γεώργιος Κουκάκης
Ανχης (ΠΖ)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	v
1. Εισαγωγή	1
2. Βασικές Έννοιες	1
2.1 Εθνική Ασφάλεια (National Security)	1
2.2 Στρατηγική (Strategy)	1
2.3 Εξωτερική Πολιτική (Foreign Policy)	2
2.4 Εθνικό Συμφέρον (National Interest)	2
3. Το Συμβούλιο Ασφάλειας της Αρμενίας	3
3.1 Σύνοψη	3
3.2 Αρμοδιότητες	4
4. Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας (2020)	5
4.1 Ο Πρόλογος (Σχόλια του Πρωθυπουργού)	6
4.2 Εισαγωγή	10
4.3 Το περιβάλλον ασφάλειας της Αρμενίας	11
4.4 Τα εθνικά συμφέροντα της Δημοκρατίας της Αρμενίας	12
4.5 Διασφαλίζοντας την ανεξαρτησία, κυριαρχία, και εδαφική ακεραιότητα της Αρμενίας, και την ασφάλεια του Αρτσάχ	13
4.6 Ειρήνη και ενισχυμένη διεθνής συνεργασία	15
4.7 Εξασφαλίζοντας τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου	17

**Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ)
και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια**

4.8 Διασφαλίζοντας την ασφάλεια και το ευ-ζην των πολιτών της Δημοκρατίας της Αρμενίας, και τη βιώσιμη κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη του κράτους.....	18
4.9 Συμπέρασμα (της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας).....	21
5. Γενικές Παρατηρήσεις – Διδάγματα	22
6. Εν κατακλείδι	31
Βιβλιογραφία	34
Παραρτήματα.....	42
Α. Το Εξώφυλλο της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας	43
Β. Τα Περιεχόμενα της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας.....	44
Γ. Ο Πρωθυπουργός της Αρμενίας Nikol Pashinyan	45
Δ. Η γεωγραφική θέση της Αρμενίας	46
Ε. Η εξέλιξη της διαμάχης για το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) μεταξύ Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν (1988-2023)	47
ΣΤ. Ο διάδρομος του Λατσίν που ενώνει το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) με την Αρμενία	48
Ζ. Η Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας (15 Μαΐου 1992)	49
Η. Η δομή του Οργανισμού Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας.....	52
Θ. Οι σχέσεις Αρμενίας - Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	53
Ι. Η αποστολή EUMA της ΕΕ στην Αρμενία	54
ΙΑ. Τα στάδια αντιμετώπισης μίας απειλής/κινδύνου μέσω της εφαρμογής της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας	55

Ακρωνύμια

Ελληνικά

ΑΠΕ	Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΠΑΑ	Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη
ΟΗΕ	Οργανισμών Ηνωμένων Εθνών
ΟΣΣΑ	Οργανισμός Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας
ΟΜΚ	Όπλα Μαζικής Καταστροφής
ΣΑ	Συμβούλιο Ασφάλειας
ΣΕΑ	Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας

Ξενόγλωσσα

CSTO	Collective Security Treaty Organisation
EAEU	Eurasian Economic Union
EUMA	European Union Mission in Armenia
FRONTEX	European Border and Coast Guard Agency
NSC	National Security Council
NSS	National Security Strategy
OSCE	Organisation for the Security and Cooperation in Europe
SC	Security Council
UN	United Nations

Περίληψη

Αφορμή για την εκπόνηση της παρούσας ερευνητικής εργασίας στάθηκαν τα πρόσφατα γεγονότα που σημειώθηκαν στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ), μία περιοχή που αποτελεί χρόνιο πεδίο διαμάχης μεταξύ της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν, επηρεάζοντας το ευρύτερο περιβάλλον ασφάλειας σε περιφερειακό κυρίως επίπεδο και την εξωτερική πολιτική των κρατών που συνεργάζονται με οποιονδήποτε τρόπο με ένα από τα δύο αυτά κράτη, μεταξύ των οποίων η Ελλάδα και η Τουρκία.

Σκοπός της είναι η εξέταση της δομής και του περιεχομένου της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Δημοκρατίας της Αρμενίας, ώστε να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με το πως αντιλαμβάνεται την έννοια της εθνικής ασφάλειας, ποιες θεωρεί ως κύριες απειλές, ποια εθνικά συμφέροντα επιχειρεί να προασπίσει και με ποιους τρόπους, ώστε να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για την εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας της Αρμενίας με έμφαση την περιοχή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) η οποία απασχολεί έντονα την επικαιρότητα το τελευταίο χρονικό διάστημα.

Η δομή της εργασίας περιλαμβάνει την αποσαφήνιση των κυριότερων εννοιών που εμπεριέχονται σε αυτήν, την παράθεση συνοπτικών στοιχείων σχετικά με το Συμβούλιο Ασφάλειας της Αρμενίας, την ανάλυση των περιεχομένων της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας με τη σειρά που παρουσιάζονται στο εν λόγω έγγραφο, και την επισήμανση των κυριότερων παρατηρήσεων-διδαγμάτων που σχετίζονται με την εθνική, περιφερειακή και διεθνή σφάλεια.

Λέξεις κλειδιά: Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Αρτσάχ, Ευρωπαϊκή Ένωση, Λατσίν, Ναγκόρνο-Καραμπάχ, Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, Οργανισμός Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας, Ρωσία, Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας, Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας

1. Εισαγωγή

Τα ζητήματα εθνικής ασφάλειας κάθε κράτους είναι –λόγω της φύσης τους– άρρηκτα συνδεδεμένα τόσο με τα εθνικά συμφέροντα και την εξωτερική πολιτική του εκάστοτε κράτους όσο και με την έννοια της στρατηγικής, καθώς στο ταχέως μεταβαλλόμενο σύγχρονο περιβάλλον ασφάλειας δεν νοείται αποτελεσματική αντιμετώπιση και διαχείριση των απειλών/κινδύνων χωρίς την ύπαρξη στρατηγικής εθνικής ασφάλειας. Για το λόγο αυτό, η εν λόγω ερευνητική εργασία αποσαφηνίζει αρχικά τις προαναφερθείσες έννοιες, προκειμένου ο αναγνώστης που δεν είναι εξοικειωμένος με αυτές να κατανοήσει σε βάθος την ανάλυση που ακολουθεί και να μπορέσει να σχηματίσει μία –όσο το δυνατόν– πιο εμπειριστατωμένη άποψη για τα ζητήματα που πραγματεύεται.

2. Βασικές Έννοιες

2.1 Εθνική Ασφάλεια (National Security)

Ο όρος εθνική ασφάλεια περιγράφει την κατάσταση εκείνη κατά την οποία ένα κράτος έχει εξαλείψει ή αντιμετωπίζει επιτυχώς κάθε εξωτερική ή εσωτερική **απειλή/κίνδυνο**, με αποτέλεσμα να επικρατεί σταθερότητα, οι πολίτες του να ευημερούν και να σημειώνεται ανάπτυξη. Χωρίζεται δε σε δύο μεγάλες υποκατηγορίες, την **εξωτερική** και **εσωτερική** ασφάλεια, οι οποίες με τη σειρά τους περιλαμβάνουν αρκετές συνιστώσες, όπως την εθνική άμυνα, την ενεργειακή ασφάλεια, την οικονομική ασφάλεια, την επισιτιστική ασφάλεια, την υγειονομική ασφάλεια, την κυβερνοασφάλεια, την περιβαλλοντική ασφάλεια, κ.ά.¹

2.2 Στρατηγική (Strategy)

Ο όρος στρατηγική –προερχόμενος από το χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων– αναφέρεται στην κατάσταση ενός **γενικού σχεδίου**, ο οποίος παρέχει στους υφιστάμενους δρώντες του εκδίδοντος το πλαίσιο εντός του οποίου θα αναπτύξουν τη δράση τους. Τα επιμέρους στοιχεία που περιλαμβάνει είναι οι

¹ Πικραμένος Κώστας & Κουκάκης Γεώργιος. «Εθνική Ασφάλεια: Μύθοι και Πραγματικότητα». 2023. Ινφογνώμων, σ. 32.

στόχοι (ends) που πρέπει να επιτευχθούν, τα απαιτούμενα **μέσα** (means) για την επίτευξη των εν λόγω στόχων, οι **τρόποι** (ways) χρησιμοποίησής τους, καθώς και η **εκτίμηση κινδύνου** (risk assessment) –στην οποία περιγράφονται οι κυριότεροι κίνδυνοι (risks) και απειλές (threats)– και τυχόν **εναλλακτικά σχέδια** (contingency plans).²

2.3 Εξωτερική Πολιτική (Foreign Policy)

Ο όρος εξωτερική πολιτική αποτελεί μία εξίσου πολύπλοκη έννοια, η οποία αφορά τη **γενικότερη στάση** που τηρεί ένα κράτος ως προς άλλα κράτη ή περιφερειακούς/διεθνείς οργανισμούς και η οποία περιλαμβάνει κάθε είδους (αμυντική, οικονομική, εμπορική, κ.λπ.) διμερή ή πολυμερή σχέση που συνάπτει. Η εγκυκλοπαίδεια Britannica δε την ορίζει ως τους:

*«[...] γενικούς στόχους που καθοδηγούν τις δραστηριότητες και τις σχέσεις ενός κράτους στις αλληλεπιδράσεις του με άλλα κράτη. Η ανάπτυξη της εξωτερικής πολιτικής επηρεάζεται από εσωτερικές εκτιμήσεις, τις πολιτικές ή τη συμπεριφορά άλλων κρατών ή από σχέδια για την προώθηση συγκεκριμένων γεωπολιτικών σχεδίων [...]».*³

2.4 Εθνικό Συμφέρον (National Interest)

Ο όρος εθνικό συμφέρον περιλαμβάνει κάθε στόχο, κατάσταση, σκοπό ή αξία, που ένα κράτος επιδιώκει να επιτύχει ή διαφυλάξει, λόγω της **ωφέλειας** που αποκομίζει από την επίτευξη ή τη διαφύλαξή του αντίστοιχα. Ανάλογα δε με τη σημασία τους, τα εθνικά συμφέροντα μπορούν να ιεραρχηθούν στις ακόλουθες τέσσερις (4) κατηγορίες:

² Πικραμένος Κώστας & Κουκάκης Γεώργιος. «Εθνική Ασφάλεια: Μύθοι και Πραγματικότητα». 2023. Ινφογνώμων, σ. 31.

³ Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "foreign policy". Encyclopedia Britannica, 23 Sep. 2023, <https://www.britannica.com/topic/foreign-policy> (29/09/2023).

α. **Επιβίωσης**, όπως η άμυνα, η ασφάλεια, η ακεραιότητα της εθνικής επικράτειας, η αντιμετώπιση εξωτερικών απειλών, κ.ά.

β. **Ζωτικά**, όπως η ισορροπία ισχύος με δυνητικούς αντιπάλους, η ασφάλεια ομοεθνών εκτός συνόρων, η οικονομική ανάπτυξη, κ.ά.

γ. **Μείζονα**, όπως η διαφύλαξη συλλογικών πνευματικών αγαθών, η διαφύλαξη του πολιτισμού, κ.ά.

δ. **Δευτερογενή**, όπως οι δραστηριότητες ιδιωτών, οι εξωτερικές και οι οικονομικές σχέσεις, κ.ά.⁴

3. Το Συμβούλιο Ασφάλειας της Αρμενίας

Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας (ΣΕΑ) των περισσότερων σύγχρονων κρατών, αποτελεί ένα **συμβουλευτικό όργανο** το οποίο συνεδριάζει –εφόσον παρουσιαστεί κάποιο σημαντικό ζήτημα που σχετίζεται με την εθνική ασφάλεια– ανά τακτά και έκτακτα χρονικά διαστήματα, προκειμένου να υποβοηθήσει τον Πρωθυπουργό ή Πρόεδρο (ανάλογα με το πολιτειακό σύστημα) στη λήψη απόφασης.⁵ Το αντίστοιχο όργανο της Αρμενίας αποκαλείται Συμβούλιο Ασφάλειας [Security Council (SC)], η σύνθεση και οι αρμοδιότητες του οποίου αναφέρονται παρακάτω.

3.1 Σύνοψη

Η σύνθεση του Συμβουλίου Ασφάλειας της Αρμενίας, σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του,⁶ περιλαμβάνει τα ακόλουθα μέλη:

α. Πρωθυπουργός της Αρμενίας,

⁴ Ήφαιστος Παναγιώτης. «Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό: Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο». Αθήνα 2003. Εκδόσεις Ποιότητα, σ. 682.

⁵ Πικραμένος Κώστας & Κουκάκης Γεώργιος. «Εθνική Ασφάλεια: Μύθοι και Πραγματικότητα». Ινφογνώμων. Αθήνα. 2023. σσ. 30-94.

⁶ Security Council Office of Armenia. “Members of the SC”. https://seco.am/security_council/members?lang=en (29/09/2023).

- β. Αναπληρωτές Πρωθυπουργοί,
- γ. Γραμματέας του ΣΑ,
- δ. Υπουργός Άμυνας,
- ε. Υπουργός Εξωτερικών,
- στ. Υπουργός Εσωτερικών,
- ζ. Διευθυντής της Υπηρεσίας Εθνικής Ασφάλειας,⁷
- η. Αρχηγός της Αστυνομίας,
- θ. Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας

3.2 Αρμοδιότητες

Οι αρμοδιότητες του Συμβουλίου Ασφάλειας της Αρμενίας σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της κυβέρνησης,⁸ περιλαμβάνουν:

- α. Τον καθορισμό των κύριων κατευθύνσεων της αμυντικής πολιτικής της Δημοκρατίας της Αρμενίας, συμπεριλαμβανομένου του στρατηγικού σχεδιασμού και της αναθεώρησης της άμυνας,
- β. Την έγκριση του σχεδίου ανάπτυξης των ενόπλων δυνάμεων,
- γ. Την έγκριση του σχεδίου ανάπτυξης για τα άλλα στρατεύματα,
- δ. Την έγκριση του σχεδίου ανάπτυξης των ενόπλων δυνάμεων,
- ε. Την έγκριση του σχεδίου στρατιωτικής κινητοποίησης,
- στ. Την έγκριση του σχεδίου διαχείρισης των ενόπλων δυνάμεων,

⁷ Η εν λόγω υπηρεσία [National Security Service (NSS)] αποτελεί την Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών της Αρμενίας.

⁸ The Government of the Republic of Armenia. "Security Council". <https://www.gov.am/en/councils/273/> (29/09/2023).

ζ. Την έγκριση του σχεδίου επιχειρησιακών προμηθειών για την προστασία του εδάφους της Δημοκρατίας της Αρμενίας,

η. Την έγκριση του εθνικού σχεδίου πολιτικής άμυνας,

θ. Την κατάρτιση του καταλόγου των θέσεων που αφορούν το ανώτατο διοικητικό επιτελείο των ενόπλων δυνάμεων και άλλων στρατευμάτων, τις θέσεις των ανώτερων αξιωματικών και τους ανώτατους στρατιωτικούς βαθμούς που αντιστοιχούν σε αυτές.

ι. Την άσκηση άλλων αρμοδιοτήτων που προβλέπονται από το νόμο,

ια. Τη συζήτηση –μετά από εισήγηση του Πρωθυπουργού– θεμάτων που αφορούν την εθνική ασφάλεια, την εδαφική ακεραιότητα και το απαραβίαστο των συνόρων της Δημοκρατίας της Αρμενίας,

ιβ. Τη λήψη απόφασης για θέματα που αφορούν τους κύριους τομείς της αμυντικής πολιτικής και την παροχή συμβουλευτικών αποφάσεων για άλλα θέματα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά του.

4. Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας (2020)

Η ισχύουσα Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Δημοκρατίας της Αρμενίας (*Παραρτήματα Α,Β*) –η οποία φέρει τον τίτλο «**Μία ανθεκτική Αρμενία σε ένα μεταβαλλόμενο κόσμο**»– δημοσιεύτηκε στις **10 Ιουλίου 2020**,⁹ λίγο πριν ξεσπάσει ο δεύτερος πόλεμος του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν (*Παράρτημα Ε*).¹⁰ Η αμέσως προηγούμενη Στρατηγική είχε δημοσιευθεί δεκατρία (13) χρόνια πριν, έπειτα από την έγκρισή της από το

⁹ Grigoryan Armen. «Armenia Adopts New National Security Strategy». The Jamestown Foundation. Eurasia Daily Monitor. Vol. 17 (109). 27 July 2020. <https://jamestown.org/program/armenia-adopts-new-national-security-strategy/> (14/10/2023).

¹⁰ Center for Preventive Action. “Nagorno-Karabakh Conflict”. 05 October 2023. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/nagorno-karabakh-conflict> (10/10/2023).

Συμβούλιο Ασφάλειας στις **26 Ιανουαρίου 2007**.¹¹ Για την εκπόνηση δε της νέας Στρατηγικής συγκροτήθηκε δια-υπηρεσιακή επιτροπή, έπειτα από σχετική εντολή του Αρμένιου Πρωθυπουργού η οποία δόθηκε στις **17 Ιουλίου 2019**.¹² Ως προ την έκτασή της, το εν λόγω έγγραφο αποτελείται από σαράντα πέντε (45) σελίδες, ενώ ως προς τη δομή περιλαμβάνει εννέα (9) μέρη, τα οποία αναλύονται στη συνέχεια.

4.1 Ο Πρόλογος (Σχόλια του Πρωθυπουργού)

Το πρώτο μέρος (σελίδες II-VI) της εξεταζόμενης Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας το οποίο έχει τίτλο «Σχόλια του Πρωθυπουργού» παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς σε αυτό ο Nikol Pashinyan (*Παράρτημα Γ*) επισημαίνει τα ουσιώδη στοιχεία της εθνικής ασφάλειας της χώρας του, επιτρέποντας με τον τρόπο αυτό τη σκιαγράφιση της αντίληψης των Αρμενίων περί εθνικής ασφάλειας.

Αρχικά **συνδέει την έννοια της εθνικής ασφάλειας με την εθνική ταυτότητα** και τη θωράκισή της από φυσικές και ουσιώδεις απειλές, τονίζοντας ωστόσο το μεταβαλλόμενο χαρακτήρα αυτής αλλά και την ανάγκη επίγνωσης της μακραιώνης ιστορίας των Αρμενίων την οποία (επίγνωση) χαρακτηρίζει ως το πιο ζωτικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας. Επιπλέον πραγματοποιεί μία σύντομη ιστορική αναδρομή τονίζοντας ότι οι πολίτες της Τρίτης Αρμενικής Δημοκρατίας απελευθέρωσαν το Αρτσάχ, **ότι η Δημοκρατία της Αρμενίας είναι ο εγγυητής της ασφάλειας του Αρτσάχ** (*Παράρτημα ΣΤ*), αλλά και ένα Παν-Αρμενικό κράτος που αντιπροσωπεύει όλους τους Αρμένιους ανά τον κόσμο.

Στη συνέχεια αναφέρει τις δέκα (10) **εθνικές αξίες** των Αρμενίων, οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

✓ Το αρμενικό κράτος, η υπηκοότητα της Δημοκρατίας της Αρμενίας, και ο αρμενικός στρατός,

¹¹ Bilanishvil Giorgi. «National Security Strategy of Armenia». Georgian Foundation for Strategic and International Studies. Security Review. 2020. p. 1. <https://gfsis.org.ge/files/library/pdf/English-2845.pdf> (14/20/2023).

¹² Bilanishvili Giorgi. "National Security Strategy of Armenia". Ibid.

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

- ✓ Η ιστορία του αρμενικού έθνους, η λαογραφία, τα έπη, οι δοξασίες, οι θρύλοι και οι μύθοι του,
- ✓ Η αρμενική γλώσσα και το αλφάβητό της, η αρμενική λογοτεχνία, συμπεριλαμβανομένων των μεταφρασμένων έργων, της γνώσης και της επιστήμης,
- ✓ Το Παν-Αρμενικό δυναμικό, και η αρμενική διασπορά,
- ✓ Η πατρίδα, η οικογένεια, και το άτομο,
- ✓ Η Αγία Αρμενική Αποστολική Εκκλησία, η Αρμενική Καθολική Εκκλησία, η Αρμενική Ευαγγελική Εκκλησία, και ο Χριστιανισμός,
- ✓ Η αρμενική μουσική της ashough και του goussan, της κλασικής, της βαρδικής και της λαϊκής παράδοσης, ο αρμενικός χορός, οι αρμενικές εικαστικές τέχνες, το αρμενικό θέατρο και η αρμενική αρχιτεκτονική,
- ✓ Η φύση και η βιοποικιλότητα της Αρμενίας,
- ✓ Η πρόοδος, η ελευθερία, ο αυτοσεβασμός, η φιλοξενία, η εκπαίδευση, η εργασιακή ηθική, η τήρηση του νόμου, ο σεβασμός και η ανοχή προς άλλους ανθρώπους, τα έθνη και τις θρησκείες, η αδελφοσύνη με τις εθνικές μειονότητες που ζουν στην Αρμενία και το Αρτσάχ, με τις οποίες εκφράζεται μια αδιάσπαστη ενότητα μέσω της ιθαγένειας της Δημοκρατίας της Αρμενίας και του Αρτσάχ,
- ✓ Η Αρμενική κουζίνα, όλα τα παραδείγματα υλικής και άυλης κληρονομιάς που εκφράζουν, απεικονίζουν, περιγράφουν ή συμβολίζουν τις αξίες που περιγράφονται στο παρόν έγγραφο.

Ακολούθως καθορίζει επτά (7) **εθνικούς στόχους** των Αρμενίων, οι οποίοι περιλαμβάνουν:

- ✓ Την εξασφάλιση των ιδεολογικών, κοινωνικών, πολιτικών, νομικών, οικονομικών, δημογραφικών, διακρατικών, εκπαιδευτικών, πνευματικών

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

και πολιτιστικών θεσμικών συνθηκών και των συνθηκών ασφάλειας που είναι αναγκαίες για τη διαίωνιση της αρμενικής κρατικής υπόστασης,

- ✓ Τη διεθνή αναγνώριση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του Αρτσάχ χωρίς προϋποθέσεις,

- ✓ Τη διεθνή αναγνώριση της Γενοκτονίας των Αρμενίων, ξεπερνώντας και εξαλείφοντας τις συνέπειές της,

- ✓ Τη διασφάλιση και προστασία των δικαιωμάτων των Αρμενίων πολιτών για ασφάλεια, ευημερία, ελευθερία και ευτυχία, καθώς και άλλων οικουμενικών δικαιωμάτων,

- ✓ Την εγγύηση της ισότητας ενώπιον του νόμου, της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, των ίσων ευκαιριών για γυναίκες και άνδρες ώστε να συμμετέχουν σε κοινωνικές, διοικητικές και οικονομικές δραστηριότητες, και τελικά την επιβεβαίωση της εθνικής ενότητας μέσω της προστασίας των δικαιωμάτων και της εκπλήρωσης των υποχρεώσεων,

- ✓ Την προστασία και ανάπτυξη της εθνικής και κρατικής ταυτότητας, της αυτονομίας και της κυριαρχίας του Αρμενικού λαού, συμπεριλαμβανομένης της αποκατάστασης και ανάπτυξης της ταυτότητας μεταξύ των Αρμενίων των οποίων η εθνική αυτογνωσία έχει μειωθεί ή φθίνει, μέσω της ουσιαστικής αύξησης του επιπέδου γνώσης της αρμενικής γλώσσας μεταξύ όλων των Αρμενίων, καθώς και εκείνων που κατέχουν αρμενική ιθαγένεια,

- ✓ Την παγίωση του Παν-Αρμενικού δυναμικού γύρω από τους εθνικούς στόχους, καθώς και την ανάπτυξη των εθνικών αξιών.

Επιπρόσθετα, προσδιορίζει έξι (6) **κανόνες συνύπαρξης** όλων των Αρμενίων, οι οποίοι έχουν όπως παρακάτω:

- ✓ Η εργαλειοθήκη για την επίλυση κάθε ενδο-Αρμενικού ζητήματος αποκλείει τη βία. Όλες οι παρατάξεις και τα άτομα που θεωρούν τη βία ως μέσο επίλυσης ενός ενδο-Αρμενικού ζητήματος πρέπει να αποφεύγονται. Το όραμα μιας κοινωνίας και ενός έθνους χωρίς βία πρέπει να γίνει ο ακρογωνιαίος λίθος της

εθνικής ενότητας. Αυτή η αρχή εξακολουθεί να επιτρέπει τη νόμιμη χρήση βίας όσον αφορά την πρόληψη και αποκάλυψη του εγκλήματος, τη διασφάλιση του ομαλού τρόπου ζωής των πολιτών και την υπεράσπιση της πατρίδας από την επιθετικότητα.

✓ Ο λαός και η ελεύθερη βούλησή του είναι η κύρια πηγή εξουσίας. Οποιαδήποτε απόπειρα υπονόμευσης ή διαστρέβλωσης της ελεύθερης έκφρασης της βούλησης του λαού θεωρείται ενέργεια που στρέφεται κατά του κράτους και του έθνους.

✓ Η κυριαρχία της Αρμενίας και του Αρτσάχ, του αρμενικού έθνους, αποτελεί πρωταρχική αξία. Παρατάξεις που επιθυμούν να φέρουν εξωτερικούς παράγοντες σε ενδο-Αρμενικά ζητήματα ή σε ζητήματα που αφορούν το εσωτερικό της Αρμενίας και πρόθυμες να λειτουργήσουν ως αγωγοί για τα ξένα συμφέροντα, πρέπει να αντιμετωπίσουν τη σθεναρή αντίθεση του Αρμενικού λαού και του νόμιμου εκπροσώπου του - της κυβέρνησης της Αρμενίας.

✓ Η Αρμενία και το Αρτσάχ πρέπει να είναι απαλλαγμένες από τη διαφθορά και όλες τις εκδηλώσεις της, συμπεριλαμβανομένων της ευνοιοκρατίας, των τεχνητών μονοπωλίων και των «τεχνητών» εμποδίων στον ανταγωνισμό, τα οποία πρέπει να εξαλειφθούν. Οι υλικές ζημιές που προκαλούνται στο κράτος και στο λαό από τις πρακτικές διαφθοράς πρέπει να αποκατασταθούν.

✓ Η υπεροχή των δικαιωμάτων και του νόμου, η ισότητα ενώπιον του νόμου, η προστασία των δικαιωμάτων και η εκπλήρωση των καθηκόντων πρέπει να αποτελούν τον πυρήνα των εσωτερικών σχέσεων. Τα δικαστήρια που είναι επιρρεπή σε εξωτερική ή εσωτερική επιρροή αποτελούν απειλή για την εθνική ασφάλεια. Τα δικαστήρια πρέπει να είναι ανεξάρτητα. Καμία ομάδα ή άτομο δεν πρέπει να δικαιούται αποκλειστικά προνόμια στην οικονομία, την πολιτική ή σε οποιαδήποτε άλλη δημόσια σφαίρα.

✓ Ο στόχος της διαδικασίας διαπραγμάτευσης για τη διευθέτηση του ζητήματος του Αρτσάχ θα πρέπει να είναι να εδραιώσει τα αποτελέσματα του απελευθερωτικού πολέμου, που διεξήχθη για την αυτοδιάθεση και την ασφάλεια του λαού του Αρτσάχ. Καμία λύση που θα διαπραγματευτεί η κυβέρνηση δεν

μπορεί να γίνει αποδεκτή αν δεν θεωρηθεί ως τέτοια από το λαό της Αρμενίας και του Αρτσάχ.

Τέλος, ο Πρωθυπουργός ολοκληρώνει τα σχόλιά του με μία παράγραφο η οποία τιτλοφορείται «**Ο κόσμος και εμείς**», στην οποία αναφέρει ότι η Αρμενία – λόγω της γεωγραφικής της θέσης (Παράρτημα Δ)– βρισκόταν ανέκαθεν στο επίκεντρο των πολιτισμικών συγκρούσεων, τις οποίες και απορρίπτει καθώς είναι υπέρμαχος του διαλόγου, του αμοιβαίου σεβασμού και της κατανόησης. Τονίζει δε ότι:

*«Η διευκόλυνση του διαλόγου και των πολυμερών σχέσεων μεταξύ πολιτισμών, εθνών και κρατών πρέπει να γίνει η ένδειξη της δέσμευσής μας για ειρήνη και σταθερότητα στον κόσμο. Η Αρμενία είναι έτοιμη να γίνει μια πλατφόρμα για έναν τέτοιο διάλογο».*¹³

4.2 Εισαγωγή

Το εν λόγω μέρος (σελίδες 2-3) της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας ξεκινάει προσδιορίζοντας τον κύριο στόχο του, ο οποίος συνίσταται στην:

*«[...] καθιέρωση των κατευθυντήριων γραμμών για τη διασφάλιση της ασφαλούς και μελλοντικής ανάπτυξης και ευημερίας της Αρμενίας και των πολιτών της Δημοκρατίας της Αρμενίας. Μια ανεξάρτητη, κυρίαρχη και ισχυρή Δημοκρατία της Αρμενίας είναι ο εγγυητής αυτού του στόχου και η πατρίδα των Αρμενίων που είναι διασκορπισμένοι σε όλο τον κόσμο. Η στρατηγική προσδιορίζει τα εθνικά συμφέροντα της Αρμενίας και τα στρατηγικά μέσα για την αποτελεσματική προστασία τους».*¹⁴

¹³ Security Council Office of Armenia. «National Security Strategy of the Republic of Armenia: A resilient Armenia in a changing world». July 2020. p. vi. <https://www.seco.am/pdf/Armenia%202020%20National%20Security%20Strategy.pdf> (14/10/2023)

¹⁴ Security Council Office of Armenia. «National Security Strategy of the Republic of Armenia: A resilient Armenia in a changing world». ibid. p. 2.

Ακολούθως επισημαίνει ότι το διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον έχει διέλθει σημαντικές αλλαγές από το έτος δημοσίευσης της προηγούμενης (πρώτης) Στρατηγικής του **2007**, γεγονός που έχει συμβάλει στη δημιουργία πιο πολύπλοκων και πολύ-επίπεδων προκλήσεων, και τέλος αναφέρει τις τρεις **θεμελιώδεις αρχές** στις οποίες έχει βασιστεί το υφιστάμενο έγγραφο οι οποίες είναι οι ακόλουθες:

- ✓ Μία δυνατή και ευήμερη Αρμενία είναι ο εγγυητής της ασφάλειάς της.
- ✓ Η εξασφάλιση του διηνεκούς της Αρμενικής κρατικής υπόστασης, η οποία προετοιμάζει τους Αρμένιους να αντέξουν οποιαδήποτε απειλή ενδέχεται να τη θέσει σε κίνδυνο.
- ✓ Η εσωτερική και εξωτερική ανθεκτικότητα της Αρμενίας θα πρέπει να αναπτυχθεί παράλληλα με την ετοιμότητά της να ανταποκριθεί αποτελεσματικά σε νέες και απρόβλεπτες προκλήσεις.

Τέλος, τονίζεται ότι είναι αναγκαία η **ενίσχυση του διεθνούς κύρους** της, μέσω της ικανότητάς της να χρησιμοποιεί όλο το φάσμα της εργαλειοθήκης ισχύος (σκληρή και ήπια), δίνοντας έμφαση στο ανθρώπινο δυναμικό της Αρμενίας και τη διασπορά.

4.3 Το περιβάλλον ασφάλειας της Αρμενίας

Στο τρίτο μέρος (σελίδες 5-7) του εξεταζόμενου εγγράφου επισημαίνεται η εμφάνιση **νέων προκλήσεων**, όπως η διεθνής τάση αποδυνάμωσης των συστημάτων ασφάλειας, ο αυξημένος ανταγωνισμός και η ανάδυση νέων διεθνών δρώντων, και η αύξηση της περιφερειακής αστάθειας. Επιπλέον τονίζεται το γεγονός ότι οι σύγχρονες απειλές ασφάλειας εμφανίζονται συχνά με τη μορφή **υβριδικού πολέμου**, ο οποίος εκτός από τα στρατιωτικά περιλαμβάνει και οικονομικά μέσα, κυβερνοεπιθέσεις, ψεύτικες ειδήσεις και παραπληροφόρηση.

Επιπρόσθετα, εκφράζεται η ανησυχία εξασθένησης της **δημοκρατίας** και της προστασίας των **ανθρώπινων δικαιωμάτων** σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, τονίζοντας παράλληλα την προσπάθεια του Αζερμπαϊτζάν να

επιλύσει τη διαμάχη του Αρτσάχ με στρατιωτικά μέσα τον Απρίλιο του **2016**, τις συνεχείς παραβιάσεις της κατάπαυσης του πυρός εκ μέρους του, και την συνεχή προσπάθειά του να εξοπλιστεί αμυντικά εις βάρος της Αρμενίας.

Ως προς την **Τουρκία** αναφέρει ότι εξακολουθεί να ασκεί μία πολιτική «κακού γείτονα», καθώς δεν αποκαθιστά τις διπλωματικές της σχέσεις με την Αρμενία, υποστηρίζει πολιτικο-στρατιωτικά το Αζερμπαϊτζάν, υποσκάπτει την περιφερειακή ασφάλεια και σταθερότητα προβαίνοντας σε παράνομες ενέργειες εναντίον των γειτόνων της, και οπισθοδρομεί (όπως και το Αζερμπαϊτζάν) στους τομείς της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Άλλες εξωτερικές απειλές, σύμφωνα με το έγγραφο, είναι οι ένοπλες συγκρούσεις και η γενικότερη αστάθεια που επικρατούν στη **Μέση Ανατολή**, η τρομοκρατία και το διεθνές οργανωμένο έγκλημα, η διασπορά των ΟΜΚ, η παράνομη μετανάστευση και η εμπορία ανθρώπων, ενώ οι εσωτερικές απειλές περιλαμβάνουν μία πληθώρα παραγόντων που σχετίζονται με τις δημογραφικές τάσεις, τη χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, τη διαφθορά, και τη βία.

4.4 Τα εθνικά συμφέροντα της Δημοκρατίας της Αρμενίας

Το τέταρτο μέρος (σελίδα 9) της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας περιλαμβάνει τον καθορισμό των τεσσάρων (4) βασικών εθνικών συμφερόντων της, τα οποία είναι τα ακόλουθα:

- ✓ Η διασφάλιση της ανεξαρτησίας, της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Αρμενίας, καθώς και της ασφάλειας του Αρτσάχ,
- ✓ Η ειρήνη και η ενισχυμένη διεθνής συνεργασία,
- ✓ Η εξασφάλιση της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και του κράτους δικαίου, και
- ✓ Η διασφάλιση της ασφάλειας και του ευ-ζην των πολιτών της Δημοκρατίας της Αρμενίας, καθώς και της βιώσιμης κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης του κράτους.

4.5 Διασφαλίζοντας την ανεξαρτησία, κυριαρχία, και εδαφική ακεραιότητα της Αρμενίας, και την ασφάλεια του Αρτσάχ

Το πέμπτο μέρος (σελίδες 11-16) του εξεταζόμενου εγγράφου αναλύει το 1^ο εθνικό συμφέρον της Αρμενίας, το οποίο υποδιαιρείται σε τρεις (3) επιμέρους στόχους, όπως παρακάτω.

α. Διαμόρφωση ενός περισσότερο ευνοϊκού εξωτερικού περιβάλλοντος

Ο εν λόγω στόχος εξασφαλίζεται μέσω της εξωτερικής πολιτικής που εφαρμόζει η Αρμενία, η οποία –όπως αναφέρει το έγγραφο– στηρίζεται στις θεμελιώδεις αρχές της κυριαρχίας, της Παν-Αρμενικής προοπτικής, και της συνεργασίας. Επιπλέον τονίζεται ότι η Αρμενία είναι ο εγγυητής της ασφάλειας του Αρτσάχ, καθώς και ότι **εφόσον η Τουρκία πάψει να ασκεί μία πολιτική εις βάρος της Αρμενίας θα πάψει να θεωρείται ως απειλή ασφάλειας**. Αναφέρει ότι είναι υπέρμαχος της δημοκρατίας και των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ότι επιθυμεί τη συνεργασία με πολυμερείς διεθνείς πλατφόρμες, διεθνείς οργανισμούς ασφάλειας, και διεθνείς και περιφερειακούς θεσμούς, αλλά και την εμβάθυνση και διεύρυνση της συνεργασίας με τη **Ρωσική Ομοσπονδία** λόγω των ιστορικών τους δεσμών.¹⁵

Ταυτόχρονα θα συνεχίσει το στρατηγικό διάλογο με τις **ΗΠΑ** και θα επιδείξει ιδιαίτερη σημασία στις σχέσεις της με την **ΕΕ** και τα μέλη της, ιδιαιτέρως δε με τη **Γαλλία** και τη **Γερμανία**. Όσον αφορά τη γειτονική **Γεωργία** και το **Ιράν** θα επιδιώξει την ενίσχυση των σχέσεων καλής γειτονίας που διατηρεί, όπως και την ενδυνάμωση των διμερών σχέσεων με την **Κίνα** και της τριμερούς συνεργασίας **«Αρμενία-Ελλάδα-Κύπρος»**.¹⁶ Τέλος επισημαίνει ότι η Αρμενία θα επιδιώξει την ανάμειξή της στην αναμόρφωση του περιφερειακού συστήματος

¹⁵ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia. «Bilateral Relations-Russia». n.d. <https://www.mfa.am/en/bilateral-relations/ru> (14/10/2023).

¹⁶ Ελληνική Δημοκρατία. «Δηλώσεις Υφυπουργού Εξωτερικών, Ανδρέα Κατσανιώτη, μετά την τριμερή συνάντηση Ελλάδος – Κύπρου – Αρμενίας για θέματα Αποδήμων (Πάτρα, 24.06.2022)». Υπουργείο Εξωτερικών. 24 Ιουνίου 2022. <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/diloseis-omilies/deloseis-uphupourgou-exoterikon-andrea-katsaniote-meta-ten-trimere-sunantese-ellados-kuprou-armenias-gia-themata-apodemon-patra-24062022.html> (04/10/2023).

ασφάλειας στη Μέση Ανατολή λόγω της ιστορικής παρουσίας των Αρμενίων, και την πολυμερή συνεργασία με άλλα κράτη παρόμοιας ιδεολογίας για την εξάλειψη των διεθνών και περιφερειακών απειλών ασφάλειας και τη διατήρηση της διεθνούς τάξης και ειρήνης.

β. Αποτροπή και εξουδετέρωση των στρατιωτικών απειλών

Ο δεύτερος στόχος του 1^{ου} εθνικού συμφέροντος εξασφαλίζεται μέσω της αμυντικής πολιτικής, της οποίας αντικειμενικός σκοπός (ΑΝΣΚ) είναι ο καθορισμός και η υλοποίηση των αμυντικών προτεραιοτήτων για την αντιμετώπιση των στρατιωτικών απειλών της Αρμενίας και τη διασφάλιση της ασφάλειας του Αρτσάχ. Για το λόγο αυτό η Αρμενία επιδιώκει τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση των ενόπλων δυνάμεών της, την ενίσχυση της ανθεκτικότητας του συστήματος άμυνας-ασφάλειας και την ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας, τη βελτίωση του συντονισμού μεταξύ των εκτελεστικών οργάνων που σχετίζονται με την ασφάλεια, τη συμμετοχή σε ειρηνευτικές αποστολές στο εξωτερικό, καθώς και τη βελτίωση της δημοκρατικής εποπτείας του αμυντικού τομέα ώστε να μπορέσουν οι ένοπλες δυνάμεις να γίνουν ένα απαραίτητο στοιχείο της δημοκρατικής διακυβέρνησης.

γ. Διασφάλιση της ασφάλειας του Αρτσάχ

Όσον αφορά την ασφάλεια του Αρτσάχ –η οποία αποτελεί τον 3^ο στόχο του 1^{ου} εθνικού συμφέροντος– επισημαίνεται ότι **πρωταρχική απειλή για την ασφάλεια της Αρμενίας είναι η χρήση βίας εκ μέρους του Αζερμπαϊτζάν**, το οποίο τις τρεις τελευταίες δεκαετίες προβαίνει σε μαζική σφαγή Αρμενίων με αποτέλεσμα –ειδικά μετά τα γεγονότα του Απριλίου 2016– ο πληθυσμός του Αρτσάχ να υφίσταται απειλή εξαφάνισης. Επισημαίνει επίσης ότι αν και η Αρμενία επιθυμεί την ειρηνική επίλυση της εν λόγω διαφοράς, θα αποτρέψει κάθε νέα προσπάθεια εξολόθρευσης ή διωγμού του πληθυσμού του Αρτσάχ.

Επιπρόσθετα, το έγγραφο αναφέρει ότι το καθεστώς και η ασφάλεια του Αρτσάχ αποτελεί τη βάση της ειρηνευτικής διαδικασίας, ότι η Αρμενία θεωρεί απαραίτητη την τήρηση των μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης και ασφάλειας από όλα τα μέρη, ότι υποστηρίζει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης του λαού του Αρτσάχ –το οποίο εκπροσωπείται από τη νόμιμα εκλεγμένη κυβέρνησή

του– και την εξεύρεση λύσης υπό την αιγίδα της **Ομάδας Μινσκ του ΟΑΣΕ** (OSCE Minsk Group),¹⁷ και ότι το Αζερμπαϊτζάν υπονόμει την εξεύρεση λύσης παραβιάζοντας την ισορροπία που είχε δημιουργηθεί με τις συμφωνίες κατάπαυσης του πυρός που υπογράφηκαν το 1994-1995 (*Παράρτημα Ε*).

Τέλος, αναφέρει ότι η Αρμενία θα συνεχίσει να υποστηρίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τους δημοκρατικούς θεσμούς του Αρτσάχ επιδιώκοντας την ενδυνάμωση της οικονομικής και περιβαλλοντικής ασφάλειας, να διασφαλίζει ότι ο πληθυσμός του Αρτσάχ θα καθορίσει ο ίδιος το μέλλον του μέσω μίας δημοκρατικά εκλεγμένης κυβέρνησης, και θα παρέχει την απαραίτητη υποστήριξη στο Αρτσάχ για τη διεύρυνση και εμβάθυνση των διεθνών σχέσεών του.

4.6 Ειρήνη και ενισχυμένη διεθνής συνεργασία

Το έκτο μέρος (σελίδες 18-22) του εξεταζόμενου εγγράφου αναλύει το 2^ο εθνικό συμφέρον της Αρμενίας, το οποίο υποδιαιρείται σε τρεις (3) επιμέρους στόχους, όπως παρακάτω.

α. Προώθηση της διεθνούς συνεργασίας, ασφάλειας, και ειρήνης

Ο παράγοντας στον οποίο δίνει έμφαση η Αρμενία όσον αφορά την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας, της ασφάλειας και της ειρήνης είναι η ανάπτυξη της διεθνούς πολιτικο-στρατιωτικής συνεργασίας, τόσο σε διμερές όσο και σε πολυμερές επίπεδο, και ιδιαιτέρως με τη Ρωσία για την ανάπτυξη των συλλογικών αμυντικών ικανοτήτων της μέσω της συμμετοχής στον **Οργανισμό της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας** [Collective Security Treaty Organisation (CSTO)], ο οποίος ιδρύθηκε το **2002** (*Παράρτημα Η*) έχοντας ως βάση τη Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας (*Παράρτημα Ζ*).¹⁸

¹⁷ Η εν λόγω Ομάδα συν-προεδρεύεται από τους Πρέσβεις της Ρωσίας, της Γαλλίας και των ΗΠΑ. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Organisation for the Security and Cooperation in Europe. «Minsk Group (Who we are)». n.d. <https://www.osce.org/minsk-group/108306> (15/10/2023).

¹⁸ Ο Οργανισμός της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (γνωστός και ως το **Ρωσικό ΝΑΤΟ**) ιδρύθηκε επίσημα το **2002**, και επί της ουσίας προέκυψε από τη μετατροπή της Συνθήκης

Παράλληλα, θα συνεχίσει τη συνεργασία με τις **ΗΠΑ** αλλά και με το **NATO** για την αναβάθμιση των αμυντικών θεσμών και την ανάπτυξη διαλειτουργικότητας, αλλά και με λοιπούς διεθνείς οικονομικούς θεσμούς για τη διαφοροποίηση της διασύνδεσης των περιφερειακών μεταφορών και των ενεργειακών υποδομών. Επιπλέον, αποδίδει μεγάλη σημασία τόσο στην **Ευρασιατική Οικονομική Ένωση** [Eurasian Economic Union (EAEU)] όσο και την **ΕΕ**, την πολυμερή διπλωματία, το ρόλο του **ΟΗΕ** όσον αφορά την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης, του **ΟΑΣΕ** ως παράγοντα περιφερειακής ασφάλειας και σταθερότητας, αλλά και του **Συμβουλίου της Ευρώπης** όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία, και το κράτος δικαίου.

β. Αποτροπή γενοκτονίας

Η αποτροπή γενοκτονίας και εγκλημάτων εναντίον της ανθρωπότητας είναι –σύμφωνα με τη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας– ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας της Αρμενίας, αλλά και ηθική της υποχρέωση. Το γεγονός αυτό αντανακλάται στον ηγετικό ρόλο της όσον αφορά τη διεθνή συνεργασία στο πλαίσιο της «Σύμβασης του ΟΗΕ για την Πρόληψη Γενοκτονίας και την Τιμωρία των Εγκλημάτων Γενοκτονίας», ενώ επισημαίνεται και η άποψη ότι η Τουρκία θα πρέπει να δείξει σεβασμό στα δικαιώματα των θυμάτων της γενοκτονίας και των απογόνων τους. Τέλος, αναφέρεται ότι η προστασία του πληθυσμού της Αρμενίας και του Αρτσάχ θεωρείται ο ακρογωνιαίος λίθος της εξωτερικής και αμυντικής της πολιτικής.

γ. Σχέσεις Αρμενίας-Διασποράς: Μία Παν-Αρμενική Προοπτική

Όσον αφορά τις σχέσεις της Αρμενίας με τη διασπορά (ομογενείς), το εξεταζόμενο έγγραφο αναφέρει ότι η περαιτέρω ανάπτυξή τους είναι ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία της πολιτικής εθνικής ασφάλειας, στο οποίο καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η **Εκκλησία** (Αποστολική, Καθολική και Ευαγγελική) και οι δομές της διασποράς. Ως κύριες απειλές της ανάπτυξης των εν λόγω σχέσεων, η

Συλλογικής Ασφάλειας –η οποία υπεγράφη το **1992** από τη Ρωσία, την Αρμενία, το Καζακστάν, το Κιργιζιστάν, το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν– σε Διεθνή Οργανισμό. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Collective Security Treaty Organization. «From the Treaty to the Organization». n.d. <https://en.odkb-csto.org/25years/> (14/10/2023).

Αρμενία θεωρεί την αφομοίωση των Αρμένιων της διασποράς, τη διάβρωση των πνευματικών-πολιτιστικών αξιών και της δυτικής Αρμενικής γλώσσας και την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των Αρμενικών κοινοτήτων σε ζώνες σύγκρουσης.

Για την επίτευξη της περαιτέρω ανάπτυξης, η Αρμενία σκοπεύει να υλοποιήσει προγράμματα με τη συλλογική συμμετοχή του Αρτσάχ και της διασποράς, να διατηρήσει την Αρμενική ταυτότητα και να αναπτύξει εκπαιδευτικές και πολιτιστικές δράσεις στη διασπορά, να δημιουργήσει νέες σχέσεις με άλλες κοινότητες της διασποράς, να εκμεταλλευτεί την τεχνολογία για την αξιοποίηση διεθνών πόρων, να ενθαρρύνει τον επαναπατρισμό μέσα από πρωτοβουλίες και κρατικά προγράμματα, και να υποστηρίξει την Αρμενική διασπορά για την αντιμετώπιση των προκλήσεων ασφάλειας, σε συνεργασία με τις χώρες διαμονής.

4.7 Εξασφαλίζοντας τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου

Το έβδομο μέρος (σελίδες 24-26) του εξεταζόμενου εγγράφου αναλύει το 3^ο εθνικό συμφέρον της Αρμενίας, το οποίο –σύμφωνα με τη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας– συνεισφέρει στην εθνική ασφάλεια της Αρμενίας, τη σταθερότητα και την ανάπτυξη. Βασικός στόχος για την επίτευξή του αποτελεί η αναμόρφωση του δικαστικού συστήματος ώστε να καταστεί ανεξάρτητο και αποτελεσματικό, η προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων και η ενσωμάτωση των εθνικών μειονοτήτων και ευαίσθητων ομάδων στο δημόσιο τομέα, η καταπολέμηση της διαφθοράς, η διασφάλιση του αδιάβλητου της εκλογικής διαδικασίας, η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών για τις γυναίκες, η αποκέντρωση της διοίκησης, η ανάπτυξη του συνδικαλισμού, και η εξασφάλιση της ελευθερίας έκφρασης, του πλουραλισμού και της ανεξαρτησίας των ΜΜΕ.

4.8 Διασφαλίζοντας την ασφάλεια και το ευ-ζην των πολιτών της Δημοκρατίας της Αρμενίας, και τη βιώσιμη κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη του κράτους

Το όγδοο μέρος (σελίδες 28-37) του εξεταζόμενου εγγράφου αναλύει το 4^ο εθνικό συμφέρον της Αρμενίας, το οποίο υποδιαιρείται σε οχτώ (8) επιμέρους στόχους, όπως παρακάτω.

α. Ανάπτυξη ενός ανθεκτικού συστήματος δημόσιας ασφάλειας

Η Αρμενία αναφέρει στη Στρατηγική της ότι έχει θέσει ως στόχο να καταστεί ένα από τα πιο ασφαλή κράτη στον κόσμο, μέσω της αναμόρφωσης των θεσμών ασφάλειας ώστε να υπάρχει διαφάνεια αλλά και κοινοβουλευτικός, πολιτικός και κοινωνικός έλεγχος. Επιπλέον, προς την κατεύθυνση αυτή θα συνεισφέρει η εφαρμογή ενός συστήματος διαχείρισης κινδύνου για την αντιμετώπιση των ανθρωπογενών και φυσικών καταστροφών, η καταπολέμηση του εγκλήματος, της βίας και των ενεργειών ξένων υπηρεσιών πληροφοριών, η συνολική διαχείριση των συνόρων για την ελεύθερη και ασφαλή μετακίνηση σε συνδυασμό με την προάσπιση της εθνικής ασφάλειας και την πρόληψη διάδοσης μεταδοτικών ασθενειών και ΟΜΚ.

β. Διασφάλιση ανοικτού και ασφαλούς πληροφοριακού πεδίου και κυβερνοχώρου

Όσον αφορά τον τομέα των πληροφοριών και του κυβερνοχώρου, η εφαρμοζόμενη πολιτική της Αρμενίας έχει ως στόχο την εξισορρόπηση των ατομικών, κοινωνικών και κρατικών συμφερόντων στηριζόμενη παράλληλα στις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τονίζεται επίσης η σημασία της αντιμετώπισης των κυβερνοεπιθέσεων διάφορων δρώντων, της ενημέρωσης του πληθυσμού σχετικά με τον πληροφοριακό πόλεμο, η απουσία νομοθετικού πλαισίου και εθνικού κέντρου κυβερνοασφάλειας, και η επιδίωξη ανάπτυξης πολιτικών σχετικών πολιτικών και στρατηγικών.

Επισημαίνεται τέλος η επιδίωξη εξάλειψης των τρωτοτήτων που πηγάζουν από τη χρήση της τεχνολογίας σε κρίσιμες υποδομές, η ανάγκη αύξησης της ανθεκτικότητας στο πληροφοριακό πεδίο –μέσω της ανάπτυξης

δυνατοτήτων και της επιμόρφωσης του προσωπικού– και της συνεργασίας ιδιωτικού-δημόσιου τομέα και διεθνών δρώντων, καθώς όπως επισημαίνεται το πληροφοριακό πεδίο δεν έχει σύνορα.

γ. Ανάπτυξη μίας ανταγωνιστικής οικονομίας και διασφάλιση επισιτιστικής ασφάλειας

Ο τρίτος στόχος του 4^{ου} εθνικού συμφέροντος της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας αφορά την οικονομική ασφάλεια της Αρμενίας, δίνοντας έμφαση στην τεχνολογική ανάπτυξη, την ανθεκτικότητα έναντι οικονομικών απειλών, την προσαρμοστικότητα και την ανταγωνιστικότητα, καθώς και τη δημιουργία κατάλληλων μηχανισμών για την αδιάλειπτη λειτουργία της οικονομίας και του οικονομικού συστήματος.

Επιπλέον εστιάζει στη διατήρηση της μακροοικονομικής σταθερότητας, την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, την αύξηση της ανθεκτικότητας του συστήματος επισιτιστικής ασφάλειας, τη βελτίωση της γεωργικής παραγωγής, τη διαφοροποίηση των αγορών (markets) εισαγωγών και εξαγωγών, και την αναπλήρωση των αποθεμάτων υλικών για τις ανάγκες κινητοποίησης και αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών.

δ. Ανάπτυξη ενός αυτόνομου και σταθερού ενεργειακού συστήματος

Όσον αφορά τον τέταρτο στόχο του 4^{ου} εθνικού συμφέροντος, το εξεταζόμενο έγγραφο αναφέρει ότι η διασφάλιση της ενεργειακής ανεξαρτησίας και της ενεργειακής ασφάλειας αποτελεί μία από τις στρατηγικές προτεραιότητες της Αρμενίας, κυρίως μέσω της ανάπτυξης ενός σύγχρονου δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας. Επιπλέον, επισημαίνεται η ακολουθούμενη ενεργειακή πολιτική η οποία εστιάζει στην εξουδετέρωση των σχετικών απειλών όπως για παράδειγμα το οικονομικό μπλόκο της **Τουρκίας** και του **Αζερμπαϊτζάν**, την εμβάθυνση της ενεργειακής συνεργασίας με εταίρους, τη μετατροπή της Αρμενίας σε έναν ενεργειακό κόμβο, τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ΑΠΕ), και την ανάπτυξη πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς.

ε. Προώθηση του κοινωνικού ευ-ζην και βελτίωση της δημογραφικής κατάστασης

Η Αρμενία έχει θέσει επίσης ως στόχο την εφαρμογή μίας ανθρωποκεντρικής κοινωνικής πολιτικής για τη μείωση της φτώχειας και της ανεργίας, τη δημιουργία ίσων ευκαιριών για όλες τις κοινωνικές ομάδες, τη σταθεροποίηση του μεγέθους του πληθυσμού και τη μελλοντική δημογραφική ανάπτυξη, καθώς και την αύξηση του ρυθμού γεννήσεων και την ενθάρρυνση του επαναπατρισμού.

στ. Καθοδήγηση του διανοητικού δυναμικού στους τομείς της υψηλής τεχνολογίας και της άμυνας

Όσον αφορά τον 6^ο στόχο του 4^{ου} εθνικού συμφέροντος της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας, η Αρμενία επιδιώκει την προώθηση του πνευματικού δυναμικού και την αξιοποίηση του επιστημονικού δυναμικού, την αναδιοργάνωση του επιστημονικού-εκπαιδευτικού συστήματος, τη σύνδεση της εκπαίδευσης και των επιστημών με τις ανάγκες του κράτους και του ιδιωτικού τομέα, και τις παγκόσμιες τάσεις, καθώς και την ανάπτυξη του συμπλέγματος της αμυντικής βιομηχανίας με έμφαση στις κρατικές και ιδιωτικές επενδύσεις, την αύξηση της παραγωγής, και την ενσωμάτωση των τεχνολογιών.

ζ. Προώθηση της δημόσιας υγείας και της βιο-ασφάλειας

Για την επίτευξη του 7^{ου} στόχου του 4^{ου} εθνικού συμφέροντος το εξεταζόμενο έγγραφο αναφέρει ότι η Αρμενία επιδιώκει τη βελτίωση του συστήματος υγείας, την ανάπτυξη της σχετικής τεχνολογίας και βιομηχανίας, την αύξηση της εγχώριας παραγωγής και των εξαγωγών προϊόντων υψηλής τεχνολογίας, την ανάπτυξη και διεύρυνση του ασφαλιστικού συστήματος υγείας, την πρόληψη ευρέως διαδεδομένων ασθενειών και επιδημιών, της καταπολέμησης της παραπληροφόρησης σχετικά με τον εμβολιασμό και την ικανότητα ανταπόκρισης σε έκτακτες καταστάσεις λόγω ραδιενεργών, χημικών και βιολογικών παραγόντων.

Επιπλέον, θα δοθεί έμφαση στην προστασία των γυναικόπαιδων, τη βιο-ασφάλεια των ατόμων, της κοινωνίας και του κράτους καθώς και της

πανίδας και του περιβάλλοντος, τη βιολογική ασφάλεια του πληθυσμού μέσω μίας ολοκληρωμένης κρατικής πολιτικής, και τέλος τη διεθνή συνεργασία όσον αφορά τη βιο-ασφάλεια και τη βιο-προστασία μέσω διμερών και πολυμερών σχημάτων τα οποία θα συμβάλλουν στην ανθεκτικότητα της Αρμενίας.

η. Αναζωογόνηση, προστασία, και βελτίωση του περιβάλλοντος

Όσον αφορά τέλος τον όγδοο στόχο του 4^{ου} εθνικού συμφέροντος της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας, το εν λόγω έγγραφο αναφέρει ότι η προστασία του περιβάλλοντος και η αποτελεσματική διαχείριση των φυσικών πόρων είναι επιτακτικοί παράγοντες για την εθνική ασφάλεια, καθώς και ότι η Αρμενία προσπαθεί να εξισορροπήσει την περιβαλλοντική της πολιτική με την κοινωνική δικαιοσύνη και την οικονομική επάρκεια. Αναγνωρίζει επίσης τη στρατηγική σημασία της λίμνης Sevan, καθώς και την ανάγκη ανάπτυξης και διατήρησης των λοιπών υδάτινων πόρων.

Επιπλέον, αναφέρει ότι η Αρμενία θα επιδιώξει τη βιώσιμη διαχείριση της πανίδας και χλωρίδας, των δασών και των προστατευόμενων φυσικών καταφύγιων, τη μείωση της διάβρωσης του εδάφους και της ερημοποίησης, τη βελτίωση της διαχείρισης των επικίνδυνων απόβλητων, την ανάπτυξη «πράσινης» οικονομίας, την ευαισθητοποίηση του πληθυσμού όσον αφορά τα περιβαλλοντολογικά ζητήματα, και τη διεθνή συνεργασία στους τομείς της περιβαλλοντικής προστασίας και διαχείρισης των φυσικών πόρων.

4.9 Συμπέρασμα (της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας)

Το ένατο και τελευταίο μέρος (σελίδα 38) της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας αναφέρει τις ακόλουθες τέσσερις (4) παρατηρήσεις:

✓ Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Δημοκρατίας της Αρμενίας υιοθετείται ως **καθοδηγητικό έγγραφο** για τον καθορισμό των κύριων κατευθύνσεων, των απειλών, των προκλήσεων και των προτεραιοτήτων της πολιτικής ασφάλειας.

✓ Όλα τα κρατικά έγγραφα για την ασφάλεια και τη βιώσιμη ανάπτυξη της Αρμενίας που περιέχουν συνιστώσα ασφάλειας **απορρέουν από τις θεμελιώδεις διατάξεις** και το πλαίσιο της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας.

✓ Οι κρατικοί διοικητικοί φορείς υποβάλλουν **ετήσιες εκθέσεις** στο Γραφείο του Συμβουλίου Ασφαλείας σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων που περιλαμβάνονται στη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας, οι οποίες στη συνέχεια συνοψίζονται και υποβάλλονται στον Πρωθυπουργό.

✓ Η Στρατηγική υπόκειται σε **αναθεώρηση τουλάχιστον κάθε πέντε (5) έτη ή συχνότερα**, εάν αυτό κριθεί αναγκαίο λόγω των μεταβαλλόμενων συνθηκών και προτεραιοτήτων στην Αρμενία και στον κόσμο.

5. Γενικές Παρατηρήσεις – Διδάγματα

Πριν την απαρίθμηση των γενικότερων παρατηρήσεων-διδαγμάτων όσον αφορά το περιεχόμενο της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, κρίνεται σκόπιμη η υπενθύμιση της **εξέτασης του εν λόγω εγγράφου υπό το πρίσμα των συνθηκών που επικρατούσαν τη χρονική περίοδο κατά την οποία δημοσιεύτηκε**. Αυτό συνεπάγεται τη δεδομένη χρονική στιγμή της έκδοσης της Στρατηγικής –δηλαδή τον Ιούλιο του 2020– δεν είχε λάβει χώρα ο δεύτερος πόλεμος μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν (*Παράρτημα Ε*) ούτε είχε εκδηλωθεί η «ειδική στρατιωτική επιχείρηση» της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας.

Η πρώτη παρατήρηση σχετίζεται με το **χρονικό διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ της δημοσίευσης των δύο Στρατηγικών Εθνικής Ασφάλειας**, καθώς η πρώτη Στρατηγική δημοσιεύτηκε το 2007 και η δεύτερη το 2020. Το εν λόγω διάστημα –δεκατρία (13) έτη– κρίνεται υπερβολικά μεγάλο, αφενός λόγω της γρήγορης μεταβολής των συνθηκών του περιβάλλοντος ασφάλειας και αφετέρου λόγω της διεθνούς πρακτικής που επικρατεί όσον αφορά τη δημοσίευση αντίστοιχων εγγράφων από άλλα κράτη όπως οι ΗΠΑ,¹⁹ η Γαλλία,²⁰

¹⁹ Koukakis Georgios. “The National Security Strategy of the USA: Background, Recent Developments and Future Considerations Regarding the International Security Environment”.

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

το Ηνωμένο Βασίλειο,²¹ η Ρωσία,²² και η Ιαπωνία.²³ Η συμπερίληψη ωστόσο στην ισχύουσα Στρατηγική, διάταξης που προβλέπει την αναθεώρησή της τουλάχιστον κάθε πέντε (5) έτη ή συχνότερα, κρίνεται ικανοποιητική.

Η δεύτερη παρατήρηση όσον αφορά τον ισχύον έγγραφο, είναι το γεγονός ότι **συνδέει την έννοια της εθνικής ασφάλειας με την εθνική ταυτότητα**, επιδιώκοντας τη διατήρηση της τελευταίας μέσα από μία σειρά δράσεων που σχετίζεται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Αρμενικού πολιτισμού. Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ότι η εθνική ασφάλεια δεν αφορά μόνο την αντιμετώπιση των απειλών εναντίον ενός κράτους,²⁴ αλλά συνήθως και –όπως εξάλλου υποδηλώνει το επίθετο «εθνική»– εναντίον του αντίστοιχου έθνους,²⁵ οι οποίες οδηγούν στη διάβρωση των πολιτιστικών του χαρακτηριστικών. Υπενθυμίζεται δε η φράση του **Ηρόδοτου** για τα χαρακτηριστικά του Ελληνικού έθνους (ομόαιμο, ομόγλωσσο, ομόθρησκο και ομότροπο), σύμφωνα με την οποία:

HAPSc Policy Briefs Series, vol. 3, no. 2, Dec. 2022, pp. 122-132, <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.33792> (14/10/2023).

²⁰ Κουκάκης Γεώργιος. «Η νέα Εθνική Στρατηγική Αναθεώρηση της Γαλλίας: Οι προκλήσεις ασφάλειας, οι στρατηγικοί στόχοι, και η εκτιμώμενη αντίδραση των περιφερειακών και διεθνών δρώντων». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 12 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/73942/georgios-koykakis/i-nea-ethniki-stratigiki-anatheorisi-tis-gallias> (14/10/2023).

²¹ Κουκάκης Γεώργιος. «Η στρατηγική εθνικής ασφάλειας και διεθνούς πολιτικής του Λονδίνου: Πώς βλέπει το Ηνωμένο Βασίλειο τις μεταβολές στο διεθνές περιβάλλον». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 15 Μαΐου 2023. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/74157/georgios-koykakis/i-stratigiki-ethnikis-asfaleias-kai-diethnoys-politikis-toy-lond> (14/10/2023).

²² Πικραμένος Κώστας & Κουκάκης Γεώργιος. «Εθνική Ασφάλεια: Μύθοι και Πραγματικότητα». 2023. Ινφογνώμων, σσ. 57-60.

²³ Κουκάκης Γεώργιος. «Η νέα Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Ιαπωνίας: Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει στον Ινδο-Ειρηνικό, η στήριξη των ΗΠΑ και η εκτιμώμενη αντίδραση της Κίνας». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 23 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/73958/georgios-koykakis/i-nea-stratigiki-ethnikis-asfaleias-tis-iaponias> (14/10/2023).

²⁴ Koukakis Georgios. «Establishing the Greek National Security Council: A Comparative Case Study Analysis with the National Security Council of the United States». University of Buckingham Centre for Security and Intelligence Studies (BUCSIS). Global Security and Intelligence Notes (GSIN) 6. December 2022. pp. 2-3. https://www.buckingham.ac.uk/wp-content/uploads/2022/12/GSIN_6F.pdf (14/10/2023).

²⁵ Ο καθηγητής Διεθνών Σχέσεων Ηλίας Κουσκουβέλης επισημαίνει ότι «**Η έννοια του έθνους δεν ταυτίζεται με την έννοια του έθνους και αντιστρόφως**». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Κουσκουβέλης Ηλίας. «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις». Ποιότητα. Αθήνα. 2010. σσ.119-123.

«[...] ο ελληνισμός, ένας κόσμος που στις φλέβες του κυλά το ίδιο αίμα και που μιλά την ίδια γλώσσα κι έχει κοινά τα λατρευτικά κέντρα των θεών και θυσίες και συνήθειες ίδιες κι απaráλλαχτες [...]».²⁶

Η αναφορά επίσης στην «**άυλη κληρονομιά**» των Αρμενίων παραπέμπει ευθέως στην έννοια της «**ήπιας ισχύος**» (soft power) –την οποία ανέπτυξε ο καθηγητής Joseph Nye– που αντιπροσωπεύει ο πολιτισμός κάθε κράτους, και η οποία έρχεται σε αντίθεση με την παραδοσιακή «σκληρή ισχύ» της χρήσης βίας ή της επιβολής κυρώσεων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο εμπνευστής της:

«[...] Ένα κράτος μπορεί να επιτύχει τα αποτελέσματα που επιθυμεί στην παγκόσμια πολιτική επειδή άλλα κράτη θέλουν να το ακολουθήσουν ή έχουν συμφωνήσει σε μια κατάσταση που παράγει τέτοια αποτελέσματα. [...] Η ικανότητα επηρεασμού των επιθυμιών άλλων χωρών τείνει να συνδέεται με άυλους πόρους ισχύος, όπως η κουλτούρα, η ιδεολογία και οι θεσμοί [...]».²⁷

Μία ακόμα παρατήρηση αφορά τη διεθνή αναγνώριση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του Αρτσάχ χωρίς προϋποθέσεις (η οποία τίθεται ως δεύτερος εθνικός στόχος), γεγονός που υποδηλώνει τη σημασία που αποδίδει η Δημοκρατία της Αρμενίας στην εν λόγω περιοχή. Όπως εξάλλου αναγράφεται ξεκάθαρα και στους κανόνες συνύπαρξης των Αρμενίων «**Η κυριαρχία της Αρμενίας και του Αρτσάχ, του αρμενικού έθνους, αποτελεί πρωταρχική αξία**», ενώ ως στόχος της διαδικασίας διαπραγμάτευσης για τη διευθέτηση του εν λόγω ζητήματος τίθεται η εδραίωση των αποτελεσμάτων του απελευθερωτικού πολέμου που διεξήχθη για την αυτοδιάθεση και την ασφάλεια του λαού του Αρτσάχ

²⁶ Το πρωτότυπο κείμενο αναφέρει ότι «[...] τὸ Ἑλληνικόν, ἐὸν ὁμαιμόν τε καὶ ὁμόγλωσσον, καὶ θεῶν ἰδρύματά τε κοινὰ καὶ θυσίαι ἤθεά τε ὁμότροπα [...]». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. «ΗΡΟΔΟΤΟΣ: Ἱστορία (8.140α.1-8.144.5)». Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=215 (14/10/2023).

²⁷ Nye Joseph. «Soft Power». Foreign Policy. No. 80. Twentieth Anniversary (Autumn, 1990). pp. 166-167. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/page/joseph_nye_soft_power_journal.pdf (14/10/2023).

Εξίσου μεγάλη σημασία αποδίδει η Αρμενία στη **διεθνή αναγνώριση της γενοκτονίας των Αρμενίων** από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία μάλιστα τίθεται ως τρίτος εθνικός στόχος. Το γεγονός δε αυτό αποτελεί και ένα «συνδυακτικό κρίκο» με την Ελλάδα, καθώς ανάλογη προσπάθεια καταβάλλει και η χώρα μας ως προς τη **γενοκτονία των Ποντίων**.²⁸ Αξίζει δε να τονιστεί ότι μεγάλη μερίδα των Αρμένιων πολιτών διατηρούν σε μεγάλο βαθμό μέχρι και σήμερα έντονα αρνητική άποψη για την Τουρκία τόσο λόγω της ιστορικής αυτής μνήμης όσο και της **υποστήριξης που παρέχει η Τουρκία στο Αζερμπαϊτζάν**, το οποίο αποτελεί τον σημαντικότερο στρατηγικό εταίρο της στην περιοχή.²⁹

Το γεγονός επίσης ότι η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας αναφέρει ως μία από τις κυριότερες απειλές τη διεξαγωγή **υβριδικού**³⁰ και **πληροφοριακού πολέμου**, τονίζοντας τη σημασία του κυβερνοχώρου (cyber space) και την ανάγκη θωράκισης των σχετικών κρίσιμων υποδομών, καταδεικνύει για ακόμα μία φορά το νέο είδος πολέμου –χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η παραδοσιακή του μορφή του θα εγκαταλειφτεί– που (θα) διεξάγεται από τους διεθνείς και περιφερειακούς δρώντες, με χαρακτηριστικό πρόσφατο παράδειγμα την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022.³¹

Επιπρόσθετα, ο **διαχωρισμός εξωτερικών και εσωτερικών απειλών** που πραγματοποιείται στο εξεταζόμενο έγγραφο είναι απαραίτητη ενέργεια για την περαιτέρω ανάθεση αρμοδιοτήτων στους κρατικούς φορείς της εθνικής ασφάλειας, τη διαδικασία συλλογής πληροφοριών και την ανάπτυξη ανάλογων σχεδίων

²⁸ Ελληνική Δημοκρατία. «Μήνυμα Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια για την Γενοκτονία των Ποντίων, με αφορμή την παγκόσμια ημέρα ΟΗΕ για την πρόληψη της γενοκτονίας (9.12.2022)». Υπουργείο Εξωτερικών. 09 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.mfa.gr/epikairoti/diloseis-omilies/menu-ma-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-gia-ten-genoktonia-ton-pontion-me-aphorme-ten-pagkosmia-emera-oee-gia-ten-prolepse-tes-genoktonias-9122022.html> (14/10/2023)

²⁹ Welt Cory & Bowen S. Andrew. «Azerbaijan and Armenia: The Nagorno Karabakh Conflict (R46651)». Congressional Research Service. 07 January 2021. <https://sgp.fas.org/crs/row/R46651.pdf> (18/10/2023).

³⁰ Για περισσότερες πληροφορίες όσον αφορά τον υβριδικό πόλεμο βλ. Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών. «Υβριδικοί Πόλεμοι». Ινφογνώμων. 2021.

³¹ Κουκάκης Γεώργιος. «Ουκρανία: Ο Πόλεμος (και) της Πληροφορίας». Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών. 08 Μαρτίου 2022. <https://elisme.gr/oykrania-o-polemos-kai-tis-plirofori/> (14/10/2023).

αντιμετώπισης των απειλών. Το ίδιο ισχύει και για την **επισιτιστική** και **ενεργειακή ασφάλεια**, οι οποίες απασχόλησαν την επικαιρότητα μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Η επιδιωκόμενη ανάπτυξη δε της **ανθεκτικότητας**, είναι ζωτικής σημασίας για την αντιμετώπιση κάθε είδους απειλής και την προάσπιση όλων των συνιστωσών της εθνικής ασφάλειας, γεγονός που έχει ωθήσει πολλά σύγχρονα κράτη να θέσουν ως βασικό στόχο την ανάπτυξή της.³²

Η προαναφερθείσα ανάπτυξη της ανθεκτικότητας ωστόσο είναι στενά συνδεδεμένη με την **υψηλή τεχνολογία**, η οποία συμβάλλει στην ανάπτυξη μίας πληθώρας τομέων όπως οι κρίσιμοι τομείς της άμυνας και της οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να τονιστεί και η προστιθέμενη αξία της **τεχνητής νοημοσύνης** [Artificial Intelligence (AI)], η ανάπτυξη της οποίας αναμένεται να αλλάξει δραματικά το μελλοντικό περιβάλλον ασφάλειας. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι ο Πρόεδρος της Ρωσίας **Vladimir Putin** είχε δηλώσει σε εκδήλωση που είχε πραγματοποιηθεί στην πόλη Yaroslavl τον Σεπτέμβριο του **2017** ότι:

*«Η τεχνητή νοημοσύνη είναι το μέλλον όχι μόνο της Ρωσίας, αλλά ολόκληρης της ανθρωπότητας [...] Υπάρχουν τεράστιες ευκαιρίες, αλλά και απειλές που είναι δύσκολο να προβλεφθούν σήμερα. [...] Όποιος γίνει ηγέτης σε αυτόν τον τομέα θα γίνει ο κυβερνήτης του κόσμου [...]».*³³

Μία ακόμα σημαντική παρατήρηση που προκύπτει από την εξέταση της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας σχετίζεται με τις **δημογραφικές τάσεις** και την επίδραση που ασκούν στην εθνική ασφάλεια. Όντως, η αλλοίωση των δημογραφικών χαρακτηριστικών (σύνολο πληθυσμού, ηλικιακή κατανομή, ιθαγένεια, οικογενειακή κατάσταση, κ.λπ.) αποτελεί έναν εν δυνάμει κίνδυνο για

³² Koukakis Georgios. "Resilience: Highlighting Its Importance for Security and Development through References to (National) Security Strategic Documents of International Actors". HAPSc Policy Briefs Series, vol. 4, no. 1, June 2023, pp. 77-87, <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.35186> (14/10/2023).

³³ Gigova Radina. «Who Vladimir Putin thinks will rule the world». CNN World. 02 September 2017. <https://edition.cnn.com/2017/09/01/world/putin-artificial-intelligence-will-rule-world/index.html> (14/10/2023).

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

την εσωτερική ασφάλεια κάθε κράτους, καθώς επηρεάζει μία πληθώρα τομέων όπως η οικονομία, η κοινωνική συνοχή, κ.ά. Το γεγονός αυτό έχει αρχίσει να γίνεται αισθητό και στη χώρα μας, καθώς σύμφωνα με τα αποτελέσματα της πρόσφατης απογραφής του 2021 **ο μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδας το 2021 έχει μειωθεί κατά 3,1% σε σχέση με το 2011.**³⁴

Όσον αφορά την **Τουρκία**, οι ουκ ολίγες αναφορές του εγγράφου σχετικά με τη μη φιλική εξωτερική πολιτική που ασκεί ως προς την Αρμενία είναι ενδεικτικές της γενικότερης νοοτροπίας που διακατέχει τους Αρμένιους απέναντι στους Τούρκους. Ο χαρακτηρισμός δε της Τουρκίας ως «κακός γείτονας» και **απειλή για την εθνική ασφάλεια της Δημοκρατίας της Αρμενίας**,³⁵ λειτουργεί προς όφελος της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής καθώς επιβεβαιώνει τις θέσεις της Ελλάδας ενισχύοντας τα επιχειρήματα που προβάλλει όσον αφορά την επιθετική τουρκική εξωτερική πολιτική στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο.³⁶

Η θετική στάση της Αρμενίας προς τη **Ρωσία**, την **Κίνα** και το **Ιράν**, καθώς και η συμμετοχή της στον **Οργανισμό Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (CSTO)** και την **Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (EAEU)**, αν και ως στάση είναι κατανοητή λόγω της γεωγραφικής θέσης της Αρμενία (*Παράρτημα Δ*) και των ιστορικών της δεσμών με τη Ρωσία, κρίνεται ως «προβληματική» καθώς επιχειρείται μία ταυτόχρονη προσέγγιση «δυτικών» δρώντων όπως η **ΕΕ**, το **ΝΑΤΟ** και οι **ΗΠΑ** των οποίων τα συμφέροντα είναι αντικρουόμενα με τους προαναφερθέντες «ανατολικούς». Η ξεχωριστή αναφορά επίσης στις διμερείς σχέσεις με τη **Γερμανία** και **Γαλλία**,³⁷ καταδεικνύει τον κυρίαρχο ρόλο που

³⁴ Ελληνική Στατιστική Αρχή. «Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού Κατοικιών 2021». 31 Αυγούστου 2023. https://elstat-outsourcers.statistics.gr/Booklet_%CE%91%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%A0%CE%BB%CE%B7%CE%B8%CF%85%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%852023_II%20GR_FINAL2_WEB.pdf (15/10/2023).

³⁵ Bilanishvili Giorgi. "National Security Strategy of Armenia". 2020. Security Review. Rondeli Foundation. <https://gfsis.org.ge/publications/view/2845> (29/09/2023).

³⁶ Ελληνική Δημοκρατία. «Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων». Υπουργείο Εξωτερικών. χ.η. <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/> (17/10/2023) και Ελληνική Δημοκρατία. «Τουρκία». Υπουργείο Εξωτερικών. χ.η. <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/tourkia/> (17/10/2023).

³⁷ Η Γαλλία αποτελεί επίσης το ένα από τα τρία συν-προεδρεύοντα μέλη της Ομάδας Μινσκ του ΟΑΣΕ.

(ιστορικά) διαδραματίζουν οι δύο αυτές ευρωπαϊκές χώρες αλλά και το μέγεθος της επιρροής τους στις υποθέσεις που σχετίζονται με την ΕΕ.

Όσον αφορά το **Ναγκόρνο-Καραμπάχ** –όπως επισημαίνει ο καθηγητής Giorgi Bilanishvili του (Γεωργιανού) Ιδρύματος Rondeli– αν και η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας του 2020 δεν περιλαμβάνει ένα ξεχωριστό κεφάλαιο για την εν λόγω περιοχή όπως η αντίστοιχη του 2007, εν τούτοις το εξεταζόμενο έγγραφο την αναφέρει αποκλειστικά με την Αρμενική της ονομασία (**Αρτσάχ**) θέτοντας την ασφάλειά της **πρώτιστο εθνικό συμφέρον**, καταδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό τη σημασία που αποδίδει σε αυτήν η Δημοκρατία της Αρμενίας.³⁸

Σύμφωνα επίσης με τον προαναφερθέντα καθηγητή, **η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας του 2020 έχει μεγαλύτερη «πολιτική σημασία»** από την αντίστοιχη του 2007, καθώς αφενός περιέχει πρόλογο του Πρωθυπουργού στον οποίο μάλιστα καθορίζονται οι εθνικές αξίες, οι εθνικοί στόχοι και οι κοινοί αρμενικοί κανόνες συνύπαρξης, και αφετέρου καθορίζει ότι όλα τα κρατικά έγγραφα που σχετίζονται με οποιονδήποτε τρόπο με την εθνική ασφάλεια θα πρέπει να απορρέουν-συμβαδίζουν με τη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας, και προβλέπει την υποβολή ετήσιων εκθέσεων προόδου εφαρμογής των αποφάσεων, καθώς και την αναθεώρηση της Στρατηγικής το αργότερο κάθε πέντε (5) έτη.³⁹

Το γεγονός εξάλλου ότι στη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας του 2020 **καθορίζονται τα εθνικά συμφέροντα** της Αρμενίας έχει καθοριστική σημασία όσον αφορά την προάσπισή τους, καθώς επιτρέπει σε όλους τους κρατικούς φορείς να αναπτύξουν συγκεκριμένες δράσεις προς αυτή την κατεύθυνση, ενημερώνονται οι πολίτες για τις ακριβείς προθέσεις της κυβέρνησης ώστε να μην υπάρχουν αμφιβολίες ως προς την πολιτική που ακολουθείται (άρα και αντιδράσεις), και δεσμεύεται η εκάστοτε κυβέρνηση ως προς την τήρησή τους

³⁸ Bilanishvili Giorgi. "National Security Strategy of Armenia". 2020. Security Review. Rondeli Foundation. <https://gfsis.org.ge/publications/view/2845> (29/09/2023).

³⁹ Ibid.

ώστε να ασκείται μία ενιαία εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας με συνέχεια ανεξάρτητα από την κομματική προέλευση της εκάστοτε Κυβέρνησης.⁴⁰

Όσον αφορά την ανάπτυξη της **αμυντικής βιομηχανίας** και τη συμμετοχή των Αρμενικών Ενόπλων Δυνάμεων σε **ειρηνευτικές αποστολές**, κρίνονται ως ενέργειες αποφασιστικής σημασίας τόσο για την προβολή της «σκληρής ισχύος» της Δημοκρατίας της Αρμενίας (**αποτροπή**) όσο και για την «**προβολή σημαίας**» στο εξωτερικό στο πλαίσιο άσκησης της αμυντικής διπλωματίας, αυξάνοντας με τον τρόπο αυτό το «διπλωματικό κεφάλαιο» της χώρας. Η περεταίρω ανάπτυξη ωστόσο **πυρηνικής ενέργειας** για ειρηνικούς σκοπούς⁴¹ αποτελεί μία ενέργεια που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη Ρωσία με την οποία συνεργάζεται στον εν λόγω τομέα, καθώς η τελευταία παρείχε την τεχνογνωσία για την εξασφάλιση της λειτουργίας του υφιστάμενου πυρηνικού σταθμού.⁴²

Η αναφορά επίσης στην προάσπιση του **περιβάλλοντος** καθώς και της **δημοκρατίας**, των **ανθρώπινων δικαιωμάτων** και του **κράτους δικαίου**, κρίνεται ως μία ιδιαίτερα σημαντική παράμετρος τόσο για την εσωτερική ασφάλεια της Αρμενίας, όσο και για την εξέλιξη των σχέσεών της με την ΕΕ (*Παράρτημα Θ*), καθώς η εναρμόνιση της πολιτικής που ασκεί η Αρμενία στους τομείς αυτούς με τις αντίστοιχες πολιτικές της ΕΕ και το **ευρωπαϊκό κεκτημένο** (acquis),⁴³ θα κρίνει σε μεγάλο βαθμό το μέλλον της συνεργασίας των δύο μερών.

⁴⁰ Κουκάκης Γεώργιος. «Ελληνοτουρκική προσέγγιση και εθνικό συμφέρον: Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας ως «αντίμετρο» στις τουρκικές διεκδικήσεις, την κλιματική κρίση, την εγκληματικότητα και ... τον εθνικό διχασμό». HuffPost Greece. 21 Σεπτεμβρίου 2023. https://www.huffingtonpost.gr/entry/ellenotoerkike-proseyyise-kai-ethniko-semferon_gr_650b5a2ae4b02d3ba043ab8a (15/10/2023).

⁴¹ Η Αρμενία διαθέτει ήδη ένα πυρηνικό σταθμό. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ROSATOM. «Plans for the Future». September 2023. <https://rosatomnewsletter.com/2023/03/22/armenias-nuclear-future/> (15/10/2023) και ROSATOM. «Armenia's Nuclear Future». March 2023. <https://rosatomnewsletter.com/2023/03/22/armenias-nuclear-future/> (15/10/2023).

⁴² World Nuclear News. Armenia and Russia discuss Armenian 2 operating extension, and new nuclear. 04 May 2023. <https://world-nuclear-news.org/Articles/Armenia-discusses-second-nuclear-power-plant> (15/10/2023).

⁴³ European Commission. «Acquis». n.d. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/acquis_en (15/10/2023).

Μία ακόμα σημαντική παρατήρηση αφορά τη **διαχείριση κινδύνου** για την αντιμετώπιση ενός ευρέως φάσματος απειλών/κινδύνων, μέσω ενός ξεχωριστού συστήματος. Η αξία της χρήσης ενός τέτοιου συστήματος έγκειται στο γεγονός ότι η μεθοδική ανάλυση των απειλών και η εν συνεχεία προτεραιοποίησή τους ανάλογα με την **πιθανότητα εμφάνισης** (likelihood) και την **επίδραση** (impact), συμβάλλει καθοριστικά στην **εκπόνηση κύριων και εναλλακτικών σχεδίων** για την αντιμετώπισή τους και τη βέλτιστη προετοιμασία του κρατικού μηχανισμού. Ανάλογα παραδείγματα αποτελούν η **Ετήσια Εκτίμηση Απειλής** των ΗΠΑ,⁴⁴ η **Έκθεση Στρατηγικής Προοπτικής Διερεύνησης** της ΕΕ,⁴⁵ η **Ετήσια Ανάλυση Κινδύνου** του FRONTEX,⁴⁶ καθώς και το **Εθνικό Μητρώο Κινδύνων** του Ηνωμένου Βασιλείου.⁴⁷

Τέλος, ένα σημείο που θα πρέπει να τονιστεί –αν και δεν αφορά άμεσα τη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας– είναι το γεγονός ότι **ο Διευθυντής της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών της Αρμενίας είναι τακτικό μέλος του Συμβουλίου Ασφάλειας**. Η (αυτονόητη για κάποιους) συμμετοχή του εν λόγω αξιωματούχου στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου κρίνεται επιβεβλημένη, καθώς είναι ο μοναδικός που έχει πλήρη (ή τουλάχιστον πληρέστερη σε σχέση με τα υπόλοιπα μέλη) επίγνωση της κατάστασης του περιβάλλοντος ασφάλειας ώστε να παρέμβει σε περίπτωση που προταθεί κάποιος τρόπος δράσης ο οποίος μπορεί

⁴⁴ Κουκάκης Γεώργιος. «Η Ετήσια Εκτίμηση Απειλής κατά των ΗΠΑ για το 2023: Ο οδηγός της εξωτερικής πολιτικής της Αμερικής έναντι των αντιπάλων της». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 14 Μαρτίου 2023. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/74058/georgios-koykakis/i-etisia-ektimisi-apeilis-kata-ton-ipa-gia-to-2023> (15/10/2023).

⁴⁵ Κουκάκης Γεώργιος. «Η Έκθεση Strategic Foresight της ΕΕ για το 2023: Το όραμα της ΕΕ για στρατηγική αυτονομία μέχρι το 2050, οι μελλοντικές προκλήσεις, οι προτεινόμενοι τομείς δράσης, και οι προοπτικές για την Ελλάδα». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 21 Ιουλίου 2023. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/74240/georgios-koykakis/i-ekthesi-strategic-foresight-tis-ee-gia-to-2023> (15/10/2023).

⁴⁶ Κουκάκης Γεώργιος. «Η Ετήσια Ανάλυση Κινδύνου του FRONTEX για το 2023-2024: Διδάγματα και προκλήσεις στην ΕΕ και την Ελλάδα για τις μεταναστευτικές ροές και το διασυνοριακό έγκλημα». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 25 Σεπτεμβρίου 2023. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/74304/georgios-koykakis/i-etisia-analysi-kindynoy-toy-frontex-gia-to-2023-2024> (15/10/2023).

⁴⁷ Government of the United Kingdom. «National Risk Register 2023». 03 August 2023. <https://www.gov.uk/government/publications/national-risk-register-2023> (15/10/2023).

να θέσει σε κίνδυνο την εθνική ασφάλεια ή να συνεισφέρει στη βέλτιστη και ταχύτερη διαμόρφωση ενός τρόπου δράσης παρέχοντας «νωπές» πληροφορίες.

6. Εν κατακλείδι

Η κυριότερη πρόκληση που αντιμετωπίζει η Αρμενία την παρούσα χρονική περίοδο είναι η βιωσιμότητα της «Δημοκρατίας του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ)»⁴⁸, τα εδάφη της οποίας –έπειτα από την επιτυχή διεξαγωγή των επιθετικών επιχειρήσεων των Αζερικών ενόπλων δυνάμεων που εκτοξεύτηκαν στις **19 Σεπτεμβρίου 2023**– καταλήφθηκαν εξ ολοκλήρου από το Αζερμπαϊτζάν, με συνέπεια τον εκτοπισμό των Αρμενικής εθνικότητας κατοίκων της περιοχής.⁴⁹ Οι τοπικές αρχές μάλιστα του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ), εξέδωσαν επίσημη ανακοίνωση σύμφωνα με την οποία η **«Δημοκρατία του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ)» θα πάψει να υπάρχει από την 1^η Ιανουαρίου 2024**.⁵⁰ Για το λόγο αυτό, ο Ύπατος Εκπρόσωπος της ΕΕ εξέδωσε ανακοίνωση, σύμφωνα με την οποία –μεταξύ άλλων– αναφέρει ότι:

*«Η Ευρωπαϊκή Ένωση καταδικάζει τη στρατιωτική επιχείρηση του Αζερμπαϊτζάν κατά του αρμενικού πληθυσμού του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και εκφράζει τη λύπη της για τους τραυματισμούς και την απώλεια ζωών που προκλήθηκαν από την κλιμάκωση αυτή. Επισημάναμε τις σχετικές ανακοινώσεις σύμφωνα με τις οποίες επιτεύχθηκε συμφωνία κατάπαυσης του πυρός. Αναμένουμε την άμεση και πλήρη παύση των εχθροπραξιών και το σεβασμό της κατάπαυσης του πυρός».*⁵¹

⁴⁸ Η «Δημοκρατία του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ)» δεν αναγνωρίζεται επίσημα ως ανεξάρτητο κράτος.

⁴⁹ Mills Claire. «What is happening in Nagorno-Karabakh?». UK Parliament. 28 September 2023. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9862/> (17/10/2023).

⁵⁰ Edwards Christian. «Nagorno-Karabakh will cease to exist from next year. How did this happen?». CNN World. 28 September 2023. <https://edition.cnn.com/2023/09/28/europe/nagorno-karabakh-officially-dissolve-intl/index.html> (17/10/2023).

⁵¹ European Union External Action. «Azerbaijan: Statement by the High Representative on developments in Nagorno-Karabakh». 21 September 2023.

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

Αξίζει δε να σημειωθεί ότι το Συμβούλιο Ασφάλειας του ΟΗΕ εξέδωσε το **1993** τέσσερις αποφάσεις (882, 853, 874 και 884) όσον αφορά την εν λόγω διαμάχη ζητώντας την κατάπαυση των εχθροπραξιών.⁵² Η δε ΕΕ κατόπιν σχετικής απόφασης του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων (ΣΕΥ) εγκαινίασε στις **20 Φεβρουαρίου 2023** την αποστολή **EU Mission in Armenia** (Παράρτημα Ι) στο πλαίσιο της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ),⁵³ καθώς το Αζερμπαϊτζάν είχε προβεί στον αποκλεισμό του **διαδρόμου του Λατσίν** (Παράρτημα ΣΤ) από τις αρχές του 2023, με ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες για τον πληθυσμό του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ).⁵⁴

Όσο και αν τονίστηκε όμως η σημασία του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) στη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας –η λέξη Αρτσάχ αναφέρεται σαράντα έξι (46) φορές μέσα στο εν λόγω έγγραφο– δεν αλλάζει το γεγονός ότι **η Αρμενία δεν μπόρεσε να διασφαλίσει την Ασφάλεια του Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και των Αρμένιων που κατοικούσαν σε αυτό**. Αυτό βέβαια οφείλεται και στο γεγονός ότι –όπως επισημαίνει ο Atasuntsev Alexander του Ινστιτούτου Carnegie Endowment for International Peace– η Ρωσία απέτυχε να εμποδίσει το Αζερμπαϊτζάν από το να επιτεθεί στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ), γεγονός που **ενδέχεται να οδηγήσει την Αρμενία στην αναζήτηση άλλου παρόχου ασφάλειας** (security provider),⁵⁵ σπρώχνοντάς την στην αγκαλιά της Δύσης.

https://www.eeas.europa.eu/eeas/azerbaijan-statement-high-representative-developments-nagorno-karabakh_en (17/10/2023).

⁵² U.S. Department of State. «1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh». n.d. <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm> (17/10/2023).

⁵³ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. «Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας». χ.η. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/159/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CF%83%CF%86%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B1%CE%BC%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%82> (17/10/2023).

⁵⁴ Delegation of the European Union to the Council of Europe. «EU Statement on recent developments around the Lachin corridor». 06 September 2023. https://www.eeas.europa.eu/delegations/council-europe/eu-statement-recent-developments-around-lachin-corridor_en?s=51 (17/10/2023).

⁵⁵ Atasuntsev Alexander. «Long-Standing Ties Between Armenia and Russia Are Fraying Fast». Carnegie Endowment for International Peace. 13 October 2023. <https://carnegieendowment.org/politika/90768> (14/10/2023)

Η προαναφερθείσα εξέλιξη ωστόσο δεν ακυρώνει την αξία της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας. Απλώς καταδεικνύει για ακόμα μία φορά το **διαχρονικό χάσμα που επικρατεί μεταξύ εκπόνησης και υλοποίησης ενός σχεδίου**. Το μυστικό για την επιτυχή αντιμετώπιση κάθε είδους απειλής/κινδύνου είναι η κατάρτιση ενός σχεδίου βασισμένου στην εκτίμηση κινδύνου, τους επιθυμητούς στόχους, τα διαθέσιμα μέσα και τους επιθυμητούς τρόπους χρησιμοποίησης αυτών, σε συνδυασμό με την κατάλληλη εκπαίδευση/επιμόρφωση του προσωπικού, δοκιμή του σχεδίου σε συνθήκες που προσομοιάζουν την πραγματικότητα (ή χειρότερες) και διαρκή έλεγχο/επίβλεψη από τα αρμόδια όργανα (*Παράρτημα ΙΑ*).

Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, οι λήπτες απόφασης (decision makers) θα πρέπει να έχουν κατά νου ότι από τη στιγμή που θα χρειαστεί να εφαρμοστεί ένα σχέδιο, θα πρέπει να προβαίνουν σε **συνεχή εκτίμηση του περιβάλλοντος ασφάλειας** και να λαμβάνουν τις **απαραίτητες διορθωτικές ενέργειες** σύμφωνα πάντα με τις νέες συνθήκες που επικρατούν και τους (καταγεγραμμένους) επιδιωκόμενους στόχους, καθώς σύμφωνα με τη γνωστή φράση του Γερμανού Στρατηγού Helmuth von Moltke:

*«Κανένα σχέδιο επιχειρήσεων δεν επιβιώνει με βεβαιότητα
μετά την πρώτη επαφή με την κύρια δύναμη του εχθρού».*⁵⁶

⁵⁶ Bergeson Dave. «Strategic Planning: Moltke the Elder, Dwight Eisenhower, Winston Churchill, and Just a Little Mike Tyson». Association Management Center. n.d. <https://connect2amc.com/118-strategic-planning-moltke-the-elder-dwight-eisenhower-winston-churchill-and-just-a-little-mike-tyson#:~:text=The%20German%20field%20marshal%2C%20known,the%20enemy%E2%80%9D%20is%20the%20popular> (115/10/2023).

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Βιβλία

Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών. «Υβριδικοί Πόλεμοι». Ινφογνώμων. Αθήνα. 2021

Ήφαιστος Παναγιώτης. «Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό: Διαδρομή, αντικείμενο, περιεχόμενο και γνωσιολογικό υπόβαθρο». Ποιότητα. Αθήνα. 2003

Κουσκουβέλης Ηλίας. «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις». Ποιότητα. Αθήνα. 2010

Πικραμένος Κώστας & Κουκάκης Γεώργιος. «Εθνική Ασφάλεια: Μύθοι και Πραγματικότητα». Ινφογνώμων. Αθήνα. 2023

Επιστημονικές Δημοσιεύσεις

Κουκάκης Γεώργιος. «Η Έκθεση Strategic Foresight της ΕΕ για το 2023: Το όραμα της ΕΕ για στρατηγική αυτονομία μέχρι το 2050, οι μελλοντικές προκλήσεις, οι προτεινόμενοι τομείς δράσης, και οι προοπτικές για την Ελλάδα». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 21 Ιουλίου 2023. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/74240/georgios-koykakis/i-ekthesi-strategic-foresight-tis-ee-gia-to-2023>

Κουκάκης Γεώργιος. «Η Ετήσια Ανάλυση Κινδύνου του FRONTEX για το 2023-2024: Διδάγματα και προκλήσεις στην ΕΕ και την Ελλάδα για τις μεταναστευτικές ροές και το διασυνοριακό έγκλημα». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 25 Σεπτεμβρίου 2023. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/74304/georgios-koykakis/i-etisia-analysi-kindynoy-toy-frontex-gia-to-2023-2024>

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

Κουκάκης Γεώργιος. «Η Ετήσια Εκτίμηση Απειλής κατά των ΗΠΑ για το 2023: Ο οδηγός της εξωτερικής πολιτικής της Αμερικής έναντι των αντιπάλων της». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 14 Μαρτίου 2023. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/74058/georgios-koykakis/i-etisia-ektimisi-apeilis-kata-ton-ipa-gia-to-2023>

Κουκάκης Γεώργιος. «Η νέα Εθνική Στρατηγική Αναθεώρηση της Γαλλίας: Οι προκλήσεις ασφάλειας, οι στρατηγικοί στόχοι, και η εκτιμώμενη αντίδραση των περιφερειακών και διεθνών δρώντων». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 12 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/73942/georgios-koykakis/i-nea-ethniki-stratigiki-anatheorisi-tis-gallias>

Κουκάκης Γεώργιος. «Η νέα Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Ιαπωνίας: Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει στον Ινδο-Ειρηνικό, η στήριξη των ΗΠΑ και η εκτιμώμενη αντίδραση της Κίνας». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 23 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/73958/georgios-koykakis/i-nea-stratigiki-ethnikis-asfaleias-tis-iaponias>

Κουκάκης Γεώργιος. «Η στρατηγική εθνικής ασφάλειας και διεθνούς πολιτικής του Λονδίνου: Πώς βλέπει το Ηνωμένο Βασίλειο τις μεταβολές στο διεθνές περιβάλλον». Foreign Affairs The Hellenic Edition. 15 Μαΐου 2023. <https://www.foreignaffairs.gr/articles/74157/georgios-koykakis/i-stratigiki-ethnikis-asfaleias-kai-diethnoys-politikis-toy-lond>

Κουκάκης Γεώργιος. «Ουκρανία: Ο Πόλεμος (και) της Πληροφορίας». Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών. 08 Μαρτίου 2022. <https://elisme.gr/oukrania-o-polemos-kai-tis-plirofori/>

Ηλεκτρονικός Τύπος

Κουκάκης Γεώργιος. «Ελληνοτουρκική προσέγγιση και εθνικό συμφέρον: Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας ως «αντίμετρο» στις τουρκικές

διεκδικήσεις, την κλιματική κρίση, την εγκληματικότητα και ... τον εθνικό διχασμό». HuffPost Greece. 21 Σεπτεμβρίου 2023. https://www.huffingtonpost.gr/entry/ellenotoerkike-proseyyise-kai-ethniko-semferon_gr_650b5a2ae4b02d3ba043ab8a

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. «ΗΡΟΔΟΤΟΣ: Ίστορία (8.140α.1-8.144.5)». Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=30&page=215

Θεσμικά Κείμενα – Ανακοινώσεις Τύπου

Ελληνική Δημοκρατία. «Δηλώσεις Υφυπουργού Εξωτερικών, Ανδρέα Κατσανιώτη, μετά την τριμερή συνάντηση Ελλάδος – Κύπρου – Αρμενίας για θέματα Αποδήμων (Πάτρα, 24.06.2022)». Υπουργείο Εξωτερικών. 24 Ιουνίου 2022. <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/deloseis-uphupourgou-exoterikon-andrea-katsaniote-meta-ten-trimere-sunantese-ellados-kyprou-armenias-gia-themata-apodemon-patra-24062022.html>

Ελληνική Δημοκρατία. «Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων». Υπουργείο Εξωτερικών. χ.η. <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>

Ελληνική Δημοκρατία. «Μήνυμα Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια για την Γενοκτονία των Ποντίων, με αφορμή την παγκόσμια ημέρα ΟΗΕ για την πρόληψη της γενοκτονίας (9.12.2022)». Υπουργείο Εξωτερικών. 09 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/menuma-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-gia-ten-genoktonia-ton-pontion-me-aphorme-ten-pagkosmia-emera-oee-gia-ten-prolepsetes-genoktonias-9122022.html>

Ελληνική Στατιστική Αρχή. «Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού Κατοικιών 2021». 31 Αυγούστου 2023. https://elstat-outsourcers.statistics.gr/Booklet_%CE%91%CF%80%CE%BF%CF%84

[%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%
CE%B1%CE%A0%CE%BB%CE%B7%CE%B8%CF%85%CF%83%CE%
E%BC%CE%BF%CF%852023 II%20GR FINAL2 WEB.pdf](#)

Ελληνική Δημοκρατία. «Τουρκία». Υπουργείο Εξωτερικών. χ.η.
<https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/tourkia/>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. «Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας». χ.η.
<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/159/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B7-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B1%CF%83%CF%86%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B1%CE%BC%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%82>

Ξενόγλωσση

Βιβλία

Cornell E. Svante (ed). «The International Politics of the Armenian-Azerbaijani Conflict: The Original “Frozen Conflict” and European Security». Palgrave Macmillan. London. 2017

Geukjian Ohannes. «Ethnicity, Nationalism and Conflict in the South Caucasus: Nagorno-Karabakh and the Legacy of Soviet Nationalities Policy». Routledge. New York. 2012

Kambeck Michael & Ghazaryan Sargis. «Europe's Next Avoidable War: Nagorno-Karabakh». Palgrave Macmillan. London. 2013

Sumbal Ayub Malik. «Tovuz to Karabakh: A Comprehensive Analysis of War in South-Caucasus». Independent Publisher. 2021

**Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ)
και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια**

Yavuz M. Hakan & Michael Gunter (ed). «The Nagorno-Karabakh Conflict: Historical and Political Perspectives». Routledge. New York. 2022

Επιστημονικές Δημοσιεύσεις

Atasuntsev Alexander. «Long-Standing Ties Between Armenia and Russia Are Fraying Fast». Carnegie Endowment for International Peace. 13 October 2023. <https://carnegieendowment.org/politika/90768>

Bilanishvil Giorgi. «National Security Strategy of Armenia». Rondeli Foundation for Strategic and International Studies. Security Review. 2020. p. 1. <https://gfsis.org.ge/files/library/pdf/English-2845.pdf>

Center for Preventive Action. “Nagorno-Karabakh Conflict”. Council on Foreign Relations. 05 October 2023. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/nagorno-karabakh-conflict>

Koukakis Georgios. «Establishing the Greek National Security Council: A Comparative Case Study Analysis with the National Security Council of the United States». University of Buckingham Centre for Security and Intelligence Studies (BUCSIS). Global Security and Intelligence Notes (GSIN) 6. December 2022. https://www.buckingham.ac.uk/wp-content/uploads/2022/12/GSIN_6F.pdf

Koukakis Georgios. “Resilience: Highlighting Its Importance for Security and Development through References to (National) Security Strategic Documents of International Actors”. HAPSc Policy Briefs Series, vol. 4, no. 1, June 2023, <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.35186>

Koukakis Georgios. “The National Security Strategy of the USA: Background, Recent Developments and Future Considerations Regarding the International Security Environment”. HAPSc Policy Briefs Series, vol. 3, no. 2, Dec. 2022, pp. 122-132. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.33792>

Nye Joseph. «Soft Power». Foreign Policy. No. 80. Twentieth Anniversary
(Autumn, 1990)..

https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/page/joseph_nye_soft_power_journal.pdf

Ηλεκτρονικός Τύπος

Bergeson Dave. «Strategic Planning: Moltke the Elder, Dwight Eisenhower, Winston Churchill, and Just a Little Mike Tyson». Association Management Center. n.d. <https://connect2amc.com/118-strategic-planning-moltke-the-elder-dwight-eisenhower-winston-churchill-and-just-a-little-mike-tyson#:~:text=The%20German%20field%20marshal%2C%20known,the%20enemy%E2%80%9D%20is%20the%20popular>

Britannica, The Editors of Encyclopaedia. "foreign policy". Encyclopedia Britannica. 23 Sep. 2023. <https://www.britannica.com/topic/foreign-policy>

Edwards Christian. «Nagorno-Karabakh will cease to exist from next year. How did this happen?». CNN World. 28 September 2023. <https://edition.cnn.com/2023/09/28/europe/nagorno-karabakh-officially-dissolve-intl/index.html>

Gigova Radina. «Who Vladimir Putin thinks will rule the world». CNN World. 02 September 2017. <https://edition.cnn.com/2017/09/01/world/putin-artificial-intelligence-will-rule-world/index.html>

Grigoryan Armen. «Armenia Adopts New National Security Strategy». The Jamestown Foundation. Eurasia Daily Monitor. Vol. 17 (109). 27 July 2020. <https://jamestown.org/program/armenia-adopts-new-national-security-strategy/>

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

Mills Claire. «What is happening in Nagorno-Karabakh?». UK Parliament. 28 September 2023. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9862/>

World Nuclear News. Armenia and Russia discuss Armenian 2 operating extension, and new nuclear. 04 May 2023. <https://world-nuclear-news.org/Articles/Armenia-discusses-second-nuclear-power-plant>

Θεσμικά Κείμενα – Ανακοινώσεις Τύπου

Collective Security Treaty Organization. «From the Treaty to the Organization». n.d. <https://en.odkb-csto.org/25years/>

Delegation of the European Union to the Council of Europe. «EU Statement on recent developments around the Lachin corridor». 06 September 2023. https://www.eeas.europa.eu/delegations/council-europe/eu-statement-recent-developments-around-lachin-corridor_en?s=51

European Commission. «Acquis». n.d. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/acquis_en Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia. «Bilateral Relations-Russia». n.d. <https://www.mfa.am/en/bilateral-relations/ru>

European Union External Action. «Azerbaijan: Statement by the High Representative on developments in Nagorno-Karabakh». 21 September 2023. https://www.eeas.europa.eu/eeas/azerbaijan-statement-high-representative-developments-nagorno-karabakh_en

Government of the United Kingdom. «National Risk Register 2023». 03 August 2023. <https://www.gov.uk/government/publications/national-risk-register-2023>

**Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ)
και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια**

Mills Claire. «What is happening in Nagorno-Karabakh?». UK Parliament. 28 September 2023. <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9862/>

Organisation for the Security and Cooperation in Europe. «Minsk Group (Who we are)». n.d. <https://www.osce.org/minsk-group/108306>

ROSATOM. «Armenia's Nuclear Future». March 2023. <https://rosatomnewsletter.com/2023/03/22/armenias-nuclear-future/>

ROSATOM. «Plans for the Future». September 2023. <https://rosatomnewsletter.com/2023/03/22/armenias-nuclear-future/>
Security Council Office of Armenia. “Members of the SC”. https://seco.am/security_council/members?lang=en

Security Council Office of Armenia. «National Security Strategy of the Republic of Armenia: A resilient Armenia in a changing world». July 2020. p. vi. <https://www.seco.am/pdf/Armenia%202020%20National%20Security%20Strategy.pdf>

The Government of the Republic of Armenia. “Security Council”. <https://www.gov.am/en/councils/273/>

U.S. Department of State. «1993 UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh». n.d. <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>

Welt Cory & Bowen S. Andrew. «Azerbaijan and Armenia: The Nagorno Karabakh Conflict (R46651)». Congressional Research Service. 07 January 2021. <https://sgp.fas.org/crs/row/R46651.pdf>

Παραρτήματα

A. Το Εξώφυλλο της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας

Πηγή: <https://www.seco.am/pdf/Armenia%202020%20National%20Security%20Strategy.pdf> (29/09/2023)

B. Τα Περιεχόμενα της Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας

CONTENTS	
1. INTRODUCTION	2
2. ARMENIA'S SECURITY ENVIRONMENT	4
3. NATIONAL INTERESTS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA	8
4. ENSURING THE INDEPENDENCE, SOVEREIGNTY, AND TERRITORIAL INTEGRITY OF ARMENIA, AND THE SECURITY OF ARTSAKH	10
Formation of a more favorable external environment	11
Deterrence and neutralization of military threats	12
Ensuring the security of Artsakh	15
5. PEACE AND ENHANCED INTERNATIONAL COOPERATION	17
Promoting international cooperation, security, and peace	18
Genocide prevention	19
Armenia-Diaspora relations: a Pan-Armenian outlook	20
6. SECURING DEMOCRACY, HUMAN RIGHTS, AND THE RULE OF LAW	23
7. ENSURING THE SECURITY AND WELL-BEING OF THE CITIZENS OF THE REPUBLIC OF ARMENIA, AND THE STATE'S SUSTAINABLE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT	27
Developing a resilient public security system	28
Ensuring open and safe information and cyber domains	29
Developing a competitive economy and ensuring food security	30
Developing a self-sufficient and stable energy system	31
Promoting social well-being and improving the demographic situation	32
Directing intellectual potential towards the high-tech and defense sectors	33
Promoting public health and biosecurity	34
Rehabilitating, protecting, and improving the environment	36
8. CONCLUSION	38

NATIONAL SECURITY STRATEGY OF RA | 1

Πηγή: <https://www.seco.am/pdf/Armenia%202020%20National%20Security%20Strategy.pdf> (29/09/2023)

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ)
και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

Γ. Ο Πρωθυπουργός της Αρμενίας Nikol Pashinyan

Πηγή: <https://www.seco.am/pdf/Armenia%202020%20National%20Security%20Strategy.pdf> (29/09/2023)

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

Δ. Η γεωγραφική θέση της Αρμενίας

Πηγή: <https://www.britannica.com/place/Armenia> (06/10/2023)

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

Ε. Η εξέλιξη της διαμάχης για το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) μεταξύ Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν (1988-2023)

Sources: Caucasus Watch, PolGeoNow, Crisis group

Map data: OSM

Πηγή: <https://www.barrons.com/news/nagorno-karabakh-the-evolution-of-the-conflict-1bf6ee85> (16/10/2023)

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

ΣΤ. Ο διάδρομος του Λατσίν που ενώνει το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) με την Αρμενία

 Nagorno-Karabakh (Soviet borders)

 Area of deployment for Russian peacekeepers

Source: Russian Ministry of Defence

BBC

Πηγή: <https://www.bbc.com/news/world-europe-18270325> (14/10/2023)

Z. Η Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας (15 Μαΐου 1992)

COLLECTIVE SECURITY TREATY

dated May 15, 1992

*(as amended by the Protocol on amendments to the Collective Security Treaty of May 15, 1992,
signed on December 10, 2010)*

Member States being the parties to this Treaty, hereinafter referred to as the "Member States",
being guided by declarations on the sovereignty of the Independent States,
taking into account creation by the Member States of own Armed forces,
taking coordinated measures in the interests of collective security provision,
recognizing the necessity of strict implementation of the signed treaties concerning reduction of
armaments, Armed forces and trust strengthening,

have agreed as follows:

Article 1

The Member States shall confirm the obligation to abstain from use of force or threat by force in
the interstate relations. They shall undertake to settle all disagreements among themselves and
other states by peaceful means.

The Member States shall not enter military alliances or take part in any groups of the states, as
well as in the actions against other Member State.

In case of creation in Europe and Asia of a collective security system and conclusion for this
purpose of treaties for collective security to what the negotiating parties will steadily aspire, the
Member States will immediately start consultations with each other for the purpose of making
necessary amendments to this Treaty.

Article 2

The Member States shall consult with each other on all important issues of the international
security affecting their interests, and coordinate positions on these issues.

In case of menace to safety, stability, territorial integrity and sovereignty of one or several Member
States or menace to international peace and safety of the Member States shall immediately launch
the mechanism of joint consultations for the purpose of their positions coordination, develop and
take measures for assistance to such Member States for the purpose of elimination of the arisen
menace.

*(the paragraph is as amended by the Protocol on amendments to the Collective Security Treaty of
May 15, 1992, signed on December 10, 2010).*

Article 3

The Member States shall form the Council for Collective Security consisting of the heads of the Member States.

(the article is as amended by the Protocol on amendments to the Collective Security Treaty of May 15, 1992, signed on December 10, 2010).

Article 4

If one of the Member States undergoes aggression (armed attack menacing to safety, stability, territorial integrity and sovereignty), it will be considered by the Member States as aggression (armed attack menacing to safety, stability, territorial integrity and sovereignty) to all the Member States of this Treaty.

In case of aggression commission (armed attack menacing to safety, stability, territorial integrity and sovereignty) to any of the Member States, all the other Member States at request of this Member State shall immediately provide the latter with the necessary help, including military one, as well as provide support by the means at their disposal in accordance with the right to collective defence pursuant to article 51 of the UN Charter.

The Member States shall immediately inform the United Nations Security Council on the measures taken on the basis of this article. When implementing these measures, the Member States shall adhere to the relevant provisions of the UN Charter.

(the article is as amended by the Protocol on amendments to the Collective Security Treaty of May 15, 1992, signed on December 10, 2010).

Article 5

Coordination and ensuring of joint activity of the Member States according to this Treaty shall be provided by the Council for Collective Security of the Member States and the bodies created by the Council.

(the article is as amended by the Protocol on amendments to the Collective Security Treaty of May 15, 1992, signed on December 10, 2010).

Article 6

Resolution on use of forces and means of collective security system according to articles 2 and 4 of this Treaty shall be adopted by the heads of the Member States.

Use of forces and means of the collective security system outside of the territory of the Member States may be carried out only in the interests of the international security according to the UN Charter and the laws of the Member States being parties hereto.

(the article is as amended by the Protocol on amendments to the Collective Security Treaty of May 15, 1992, signed on December 10, 2010).

Article 7

Placement and functioning of objects of the collective security system in the territory of the Member States shall regulated by special agreements.

Article 8

This Treaty shall not affect the rights and obligations under other existing bilateral and multilateral treaties and the agreements concluded by the Member States with other states, and is not intended against the third countries.

This Treaty shall not affect the right of the Member States to individual and collective defence against aggression according to the United Nations Charter.

The Member States shall undertake not to conclude international treaties incompatible with this Treaty.

Article 9

Any questions which may arise between the Member States concerning interpretation or application of any provision of this Treaty shall be settled jointly, in the spirit of friendship, mutual respect and understanding.

Amendments hereto may be made at the initiative of one or several Member States and adopted on the basis of the mutual consent.

Article 10

This Treaty shall be open for accession of all interested states sharing its goals and principles.

Article 11

This Treaty is concluded for five years with following prolongation.

Any of the Member States shall have the right to withdraw from this Treaty if it informs other members on its intention not later than six months prior to withdrawal and fulfils all the obligations following the withdrawal from this Treaty.

This Treaty shall be subject to ratification by each state which has signed it according to its constitutional procedures. Instruments of ratification shall be transferred for storage to the Secretary General of Council for Collective Security (of the Collective Security Treaty Organization), hereby appointed as the depositary.

(the paragraph is as amended by the Protocol on amendments to the Collective Security Treaty of May 15, 1992, signed on December 10, 2010).

This Treaty shall take effect immediately after delivery of the instruments of ratification to storage by the Member States which have signed it.

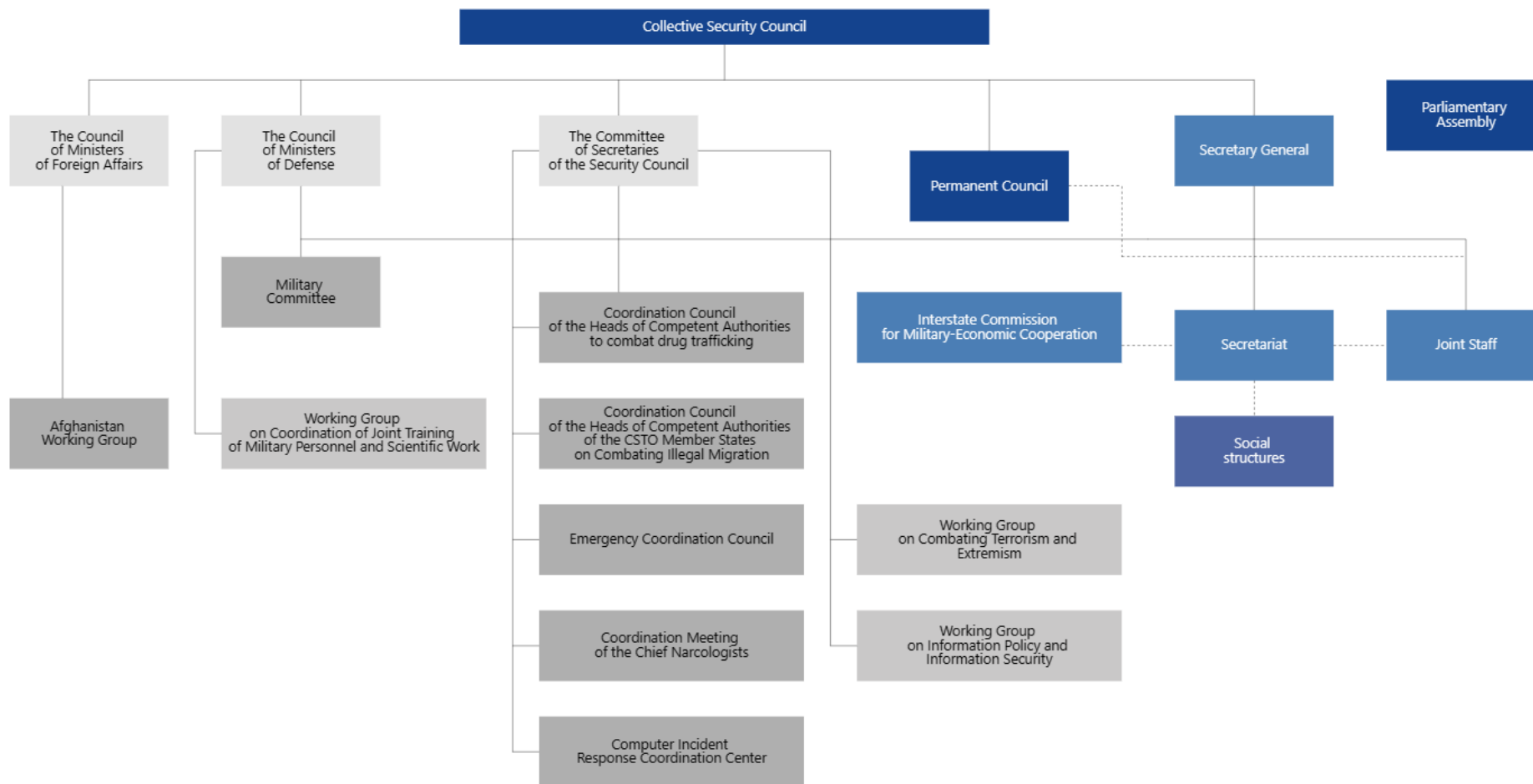
Πηγή: <https://en.odkb->

[csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded](https://en.odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded)

(14/10/2023)

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

H. Η δομή του Οργανισμού Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας

Πηγή: <https://en.odkb-csto.org/structure/> (16/10/2023)

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

Θ. Οι σχέσεις Αρμενίας - Ευρωπαϊκής Ένωσης

THE EUROPEAN UNION AND ARMENIA #StrongerTogether

EU and Armenia relations are based on the **EU-Armenia Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement (CEPA)**, which fully entered into force on 1 March 2021.

Armenia has made significant efforts to reform the justice system by strengthening the integrity and accountability of the judiciary, improving access to modern and quality judicial services, and establishing a specialised Anticorruption Court.

Armenia is committed to pursuing a comprehensive reform agenda based on democracy, transparency, and rule of law – in particular the **fight against corruption, reforming the judiciary** and enhancing its **accountability to citizens**, and ensuring **equal economic, employment and social opportunities for all**.

The **EU is a key reform partner in Armenia**, providing around **€65 million** of grant money annually for Armenia's ambitious reform agenda.

Thanks to EU support, over 13,100 young Armenians have taken part in exchanges, mobility, training, and volunteering projects in the EU in 2020.

The EU is one of Armenia's main trading partners, with an 18% share of its total trade in 2020. Total bilateral trade between the EU and Armenia exceeds €1 billion per year.

ECONOMIC & INVESTMENT PLAN

The EU supports Armenia with concrete investments to help post-pandemic recovery, improve the lives of Armenian citizens, and foster economic growth and job creation. In the coming years, the EU will invest in the following **five flagship projects**:

- Sustainable, innovative and competitive economy – direct support to 30,000 SMEs
- Connectivity and socio-economic development – the North-South corridor
- Digital transformation, innovation, science and technology
- Resilience in the southern regions
- Green Yerevan – energy efficiency and green buses

RECOVERY RESILIENCE REFORM

INSTITUTIONS

- The EU supports Armenia in the implementation of key reforms on justice, police, the fight against corruption, and anti-discrimination.

ECONOMY

- In 2020, EU4Business invested close to €100 million of funds. This has benefitted over 7,000 SMEs and created over 1,400 new jobs.

SOCIETY

- Over 14,750 students and academic staff exchanges have taken place between Armenia and the EU under Erasmus+ (2014-2020).

DIGITAL

- The EU-TUMO Convergence Center empowers Armenian youth with top skills relevant for the knowledge economy. It hosts the renowned tuition free computer programming School 42, which was launched in January 2021 with 150 participants, including 50% women.

GREEN

- 7,000 households have received EU support for energy efficiency renovations.

COVID-19 RESPONSE

The EU rapidly responded to the urgent needs of Armenia and its citizens during the COVID-19 pandemic with a Team Europe package of close to €100 million. This includes not only substantial budget support to the government, but also:

- targeted social assistance to over **3,000 vulnerable households**,
- access to online education for **350 children**,
- support to over **1,000 Armenian SMEs** to develop new digital approaches for their businesses,
- key **medical equipment** for patient care in hospitals and COVID analysis in laboratories.

European Commission: ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/armenia | twitter.com/eu_near
 European External Action Service: eeas.europa.eu/delegations/armenia | twitter.com/eu_eeas

Last updated: 11/2021

EaP | Eastern Partnership

Πηγή: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/armenia_factograph_0.pdf

(15/10/2023)

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

I. Η αποστολή EUMA της ΕΕ στην Αρμενία

FEBRUARY 2023
#EUinAction
#Strategic Compass

EU MISSION IN ARMENIA (EUMA)

EUMA is a non-executive, non-armed civilian Common Security and Defence Policy (CSDP) Mission.

Mandate: EUMA will observe and report on the security situation along the Armenian side of the international border with Azerbaijan. It will contribute to human security in conflict-affected areas in Armenia and contribute to build confidence between Armenia and Azerbaijan. EUMA is an essential component of the EU's efforts in supporting peace in the region. It is a tool to support the mediation efforts, led by President Charles Michel High Representative Josep Borrell and EU Special Representative, Toivo Klaar.

 Context: The EU established EUMA in response to an official request made by the Armenian authorities in December 2022 to deploy a full-fledged EU civilian mission on the ground. This deployment follows the successful experience of the EU Monitoring Capacity (EUMCAP) deployed on the Armenian side of the Armenia-Azerbaijan border between 20 October 2022 and 19 December 2022.

 Area covered: EUMA will be deployed on the Armenian side of the Armenia-Azerbaijan border. Headquarters will be in Yeghegnadzor, with six Forward Operating Bases allowing it to cover the area, and a liaison office in Yerevan. EUMA is exclusively deployed and operating within the internationally recognized territory of Armenia. The Lachin corridor is therefore outside of the area of responsibility of EUMA.

 Coordination with Armenia: EUMA will coordinate all its activities with the Armenian authorities. It also intends to inform the Azerbaijani side of relevant developments as appropriate.

 Mission established by Decision of EU Foreign Affairs Council on 23 January 2023.

 Mission launched by Decision of EU Foreign Affairs Council on 20 February 2023, Official opening of Headquarters in Yeghegnadzor and Initial Operational Capacity reached also on 20 February.

 Head of Mission Markus Ritter (DE) comes from the German Federal Police and has long-standing expertise in civilian CSDP Mission, having served as Head of Mission EUAM Iraq from 2017-2019 and in many other EU civilian missions before that.

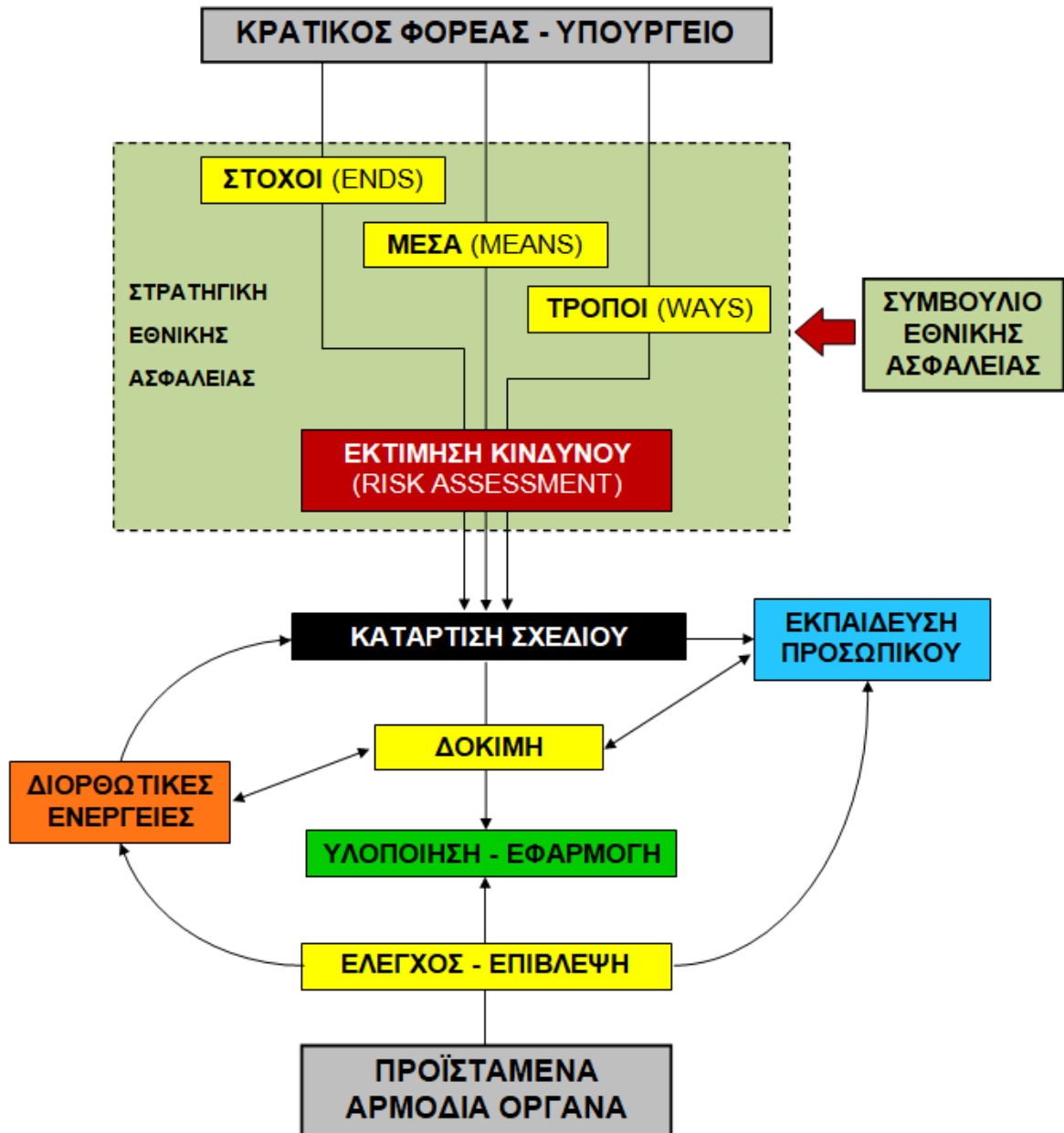
 Mission Staff: The mission expects to have a full complement 103 international staff on the ground by the summer. EUMA is a civilian mission staffed exclusively with unarmed observer experts from EU Member States and overseen by EU civilian headquarters in Brussels. The entire chain of command is civilian. It is up to each EU Member State to provide experts from their respective relevant ministries and agencies.

 Duration of mandate: EUMA will have a 2-year mandate which can be renewed.

Πηγή: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/EUMA-Armenia%20-2023-02_1.pdf (17/10/2023)

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ)
και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

ΙΑ. Τα στάδια αντιμετώπισης μίας απειλής/κινδύνου μέσω της εφαρμογής της
Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας

Πηγή: Επεξεργασία του Ανχη(ΠΖ) Γεώργιου Κουκάκη ©

Βιογραφικό Συγγραφέα

Ο Αντισυνταγματάρχης Γεώργιος Κουκάκης γεννήθηκε το 1980 στο Ηράκλειο Κρήτης. Εισήχθη στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων (ΣΣΕ) το 1998 από όπου αποφοίτησε το 2002, 1^{ος} μεταξύ των Ανθυπολοχαγών Πεζικού και 8^{ος} μεταξύ των συμμαθητών του. Το 2003 επιλέχθηκε στις Ειδικές Δυνάμεις, όπου υπηρέτησε μέχρι το 2017 οπότε και αποχώρησε οικειοθελώς.

Έχει υπηρετήσει σε διάφορες Μονάδες και Επιτελεία των Ειδικών Δυνάμεων, του Πεζικού και της Επιστράτευσης, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό (Κύπρος και Κοσσυφοπέδιο). Είναι απόφοιτος όλων των υποχρεωτικών σχολείων του Πεζικού και των Ειδικών Δυνάμεων, καθώς και τεσσάρων σχολείων του Στρατού των ΗΠΑ.

Επιπλέον είναι κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης (Master of Arts) στη «Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο» του Πανεπιστημίου Αιγαίου (Ρόδος), το οποίο απέκτησε με βαθμό άριστα αποφοιτώντας 1^{ος} ανάμεσα στους συμφοιτητές του, έπειτα από υποτροφία που του χορηγήθηκε από το Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ).

Κατόπιν έγκρισης του ΓΕΣ συμμετέχει ως Κύριος Ερευνητής στο Κέντρο Διεθνών Στρατηγικών Αναλύσεων (ΚΕΔΙΣΑ), ως μέλος στο Ελληνικό Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών (ΕΛΙΣΜΕ), και ως Ερευνητικός Συνεργάτης (Research Associate) στο HERMES Institute of International Affairs, Security & Geoeconomy.

Μελέτες του έχουν δημοσιευτεί στο περιοδικό «Στρατιωτική Επιθεώρηση» του ΓΕΣ, το επιστημονικό περιοδικό «Η Ελλάδα, η Ευρώπη και ο Κόσμος» της Μονάδας Έρευνας για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική του Πανεπιστημίου Αιγαίου, το Global Security and Intelligence Note (GSIN) του Πανεπιστημίου του Buckingham, το HAPSc Policy Brief Series του Ελληνικού Οργανισμού Πολιτικών Επιστημόνων (ΕΟΠΕ) και τις ιστοσελίδες των Ινστιτούτων Διεθνών Σχέσεων με τα οποία συνεργάζεται.

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Αρμενίας, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ (Αρτσάχ) και τα διδάγματα για την εθνική, περιφερειακή και διεθνή ασφάλεια

Έχει συμμετάσχει ως εισηγητής σε διάφορα συνέδρια-ημερίδες και αρθρογραφεί στις ιστοσελίδες HUFFPOST Greece, Foreign Affairs-The Hellenic Edition, Liberal.gr, Geopolitics & Daily News, Infognomon Politics και LEP.

Τον Απρίλιο του 2023 κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Ινφογνώμων το πρώτο του βιβλίο με τίτλο «**Εθνική Ασφάλεια: Μύθοι και Πραγματικότητα**», το οποίο συνέγραψε από κοινού με τον Κώστα Πικραμένο.

Ομιλεί την Αγγλική σε επαγγελματικό επίπεδο (Certificate of Proficiency in English του Πανεπιστημίου του Cambridge).

Στοιχεία Επικοινωνίας – Ακαδημαϊκό/Ερευνητικό Έργο

email: g_k_koukakis@yahoo.gr

LinkedIn: [Georgios Koukakis](#)

Research Gate: [Georgios Koukakis](#)

Academia: [Georgios Koukakis](#)

